

Itä-Helsingin kulttuuripuisto

Kehittämissuunnitelma

Itä-Helsingin kulttuuripuiston kehittämissuunnitelma

© Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto

Teksti: Anna-Kaisa Aalto

Valokuvat: Anna-Kaisa Aalto, Mari Soini, Mervi Nicklén, Maria Karisto ja arkistolähteet

Teemakartat: Anna-Kaisa Aalto, Mari Soini, Sirpa Törrönen

Graafinen suunnittelu ja taitto: Anna-Kaisa Aalto

Julkaisusarjan graafinen suunnittelu: Timo Kaasinen

Pohjakartta: © Kaupunkimittausosasto, Helsinki 009/20XX

Paino: Edita Prima Oy 20XX

ISSN 0787-9024

ISBN 978-952-XXX-XXX-X (nid)

ISBN 978-952-XXX-XXX-X (PDF)

Esipuhe	4
Johdanto	5
Itä-Helsingin kulttuuripuisto – mikä, missä ja miksi?	5
Suunnittelutilanne.....	5
Itä-Helsingin kulttuuripuiston arvot ja erityispiirteet	8
Maisemahistoria	10
Esihistoriallinen aika	10
Kartanokulttuurin aika	12
Huvilakulttuurin aika	16
Kaupungistumisen aika	19
Teemareittisuunnitelmat	20
Teema: Kulttuuriperintö	21
Teema: Merellinen luonto ja maisema	22
Reitti 1: Tullisaarenselän kierros.....	24
Reitti 2: Tullisaari ja Stansvik.....	24
Reitti 3: Jollaksen kierros	24
Reitti 4: Laajasalon kierros	26
Reitti 5: Rastilasta Vartiosaaren kautta Herttoniemeen	28
Reitti 6: Vartiokylänlahden kierros.....	30
Reitti 7: Purolaaksoista lahdenpohjukkaan	32
Reitti 8: Mustavuori ja Mellunmäen luhta	32
Yleiset kehittämistavoitteet	34
Saavutettavuuden ja sisäisten yhteyksien parantaminen	34
Toiminnallisen sisällön kehittäminen: merelliset palvelut, matkailu ja puutarhat.....	38
Kulttuuriperinnön ja maiseman arvojen esilletuominen	40
Yhteenveto kehittämistavoitteista.....	46
Lopuksi.....	47
Lähteet.....	48
Liitekartat.....	49
Kuvailulehti.....	59

Itä-Helsingin kulttuuripuisto on ainutlaatuinen viheralue- ja kulttuuriympäristökokonaisuus, jonka vahvuuksia ovat merellisyys ja rikas kulttuuriperintö. Alue on yksi Helsingin kuudesta vihersormesta. Itä-Helsingin kulttuuripuistolle on nyt laadittu suunniteluperiaatteet sekä alueen arvoja ja ominaispiirteitä korostava kehittämissuunnitelma.

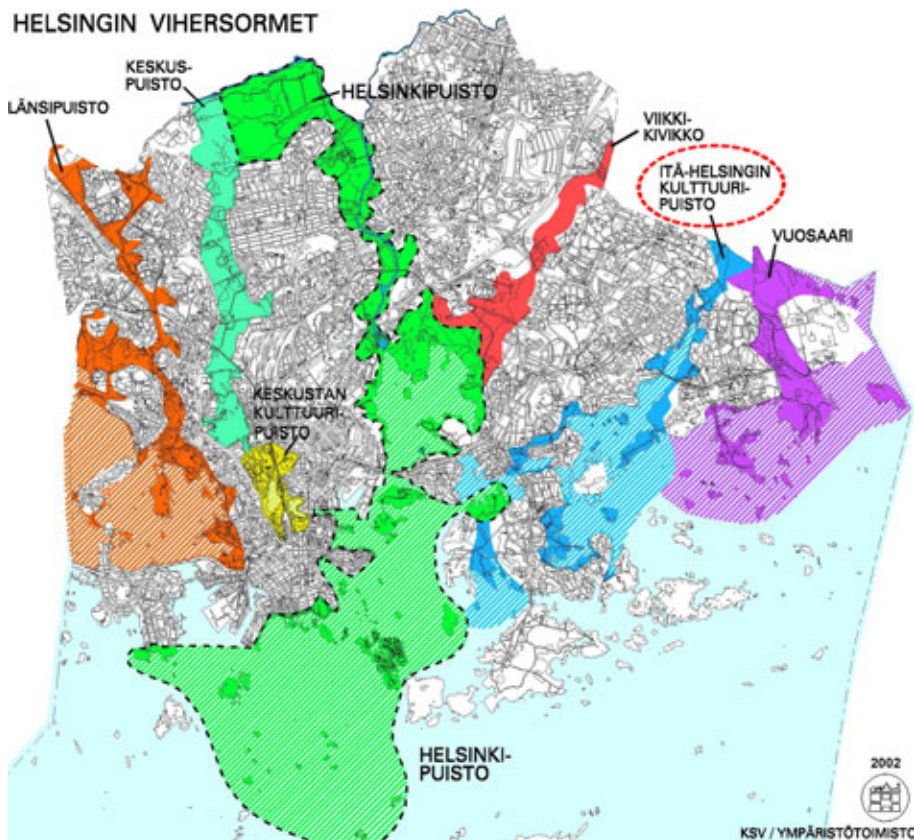
Kehittämissuunnitelmaraportti koostuu neljästä osasta. Johdannossa selvitetään, mikä Itä-Helsingin kulttuuripuisto on. Maisemahistoria-osiossa syvennytään aluetta eri tavoin muovanneisiin aikakausiin esihistoriasta nykypäivään. Itä-Helsingin kulttuuripuiston teemareittisuunnitelmat esitellään kolmannessa osassa kartoin ja kuvin, ja lopuksi käydään läpi alueelle laaditut yleiset kehittämistavoitteet.

Itä-Helsingin kulttuuripuistosta järjestettiin huhti–syyskuussa 2011 kaikille avoin Kerrokartalla -internetkysely, jolla kerättiin tietoa ihmisten mielipaikoista sekä muistoja alueen huviloista ja kartanoista. Kerättyä aineistoa on hyödynnetty suunnitelman laadinnassa, ja otteita kommenteista löytyy myös tämän raportin sivuilta.*

Kehittämissuunnitelman on laatinut maisema-arkkitehti Anna-Kaisa Aalto vuoden 2011 aikana. Taustatyötä on kuitenkin tehty kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosaston ympäristötoimistossa jo usean vuoden ajan. Kulttuuripuisto-ajatuksen kehittäjänä on ollut erityisesti maisema-arkkitehti Maria Karisto, joka on laajasti perehtynyt alueen kartano-, huvila- ja puutarhakulttuuriin.

Suunnittelija Liisa Kuokkanen-Suomi on koonnut lähdemateriaalia kartanoiden historiasta yhdessä Maria Kariston kanssa. Maisema-arkkitehtiharjoittelija Mari Soini teki kesätyönä 2008 arvoja ja kehittämissideoita sisältävän selvityksen, jonka kuvia ja historiallisia teemakarttoja on tässä raportissa hyödynnetty. Raportin liitteenä on yhdeksän työn lähtöaineistona käytettyä selvitys-

HELSINGIN VIHERSORMET

Itä-Helsingin kulttuuripuiston sijainti (Helsingin Yleiskaava 2002, selostus).

karttaa, jotka on koostettu maisema-arkkitehti Sirpa Törrösen Helsingin maisema-analyysi -diplomityöstä (2010).

Ympäristötoimiston ohjausryhmään on Kariston ja Kuokkanen-Suomen lisäksi kuulunut toimistopäällikkö Maria Jaakkola sekä maisema-arkkitehdit Raisa Kiljunen-Siirola (Vuosaari) ja Mervi Nicklén (Kruunuvuorenranta). Lisäksi suunnitelmaa on ollut kommentoimassa laaja joukko viraston asiantuntijoita eri osastoilta. Yhteistyötä on tehty myös rakennus-, liikunta- ja kiinteistövirastojen sekä talous- ja suunnittelukeskuksen matkailutoimiston asiantuntijoiden kanssa.

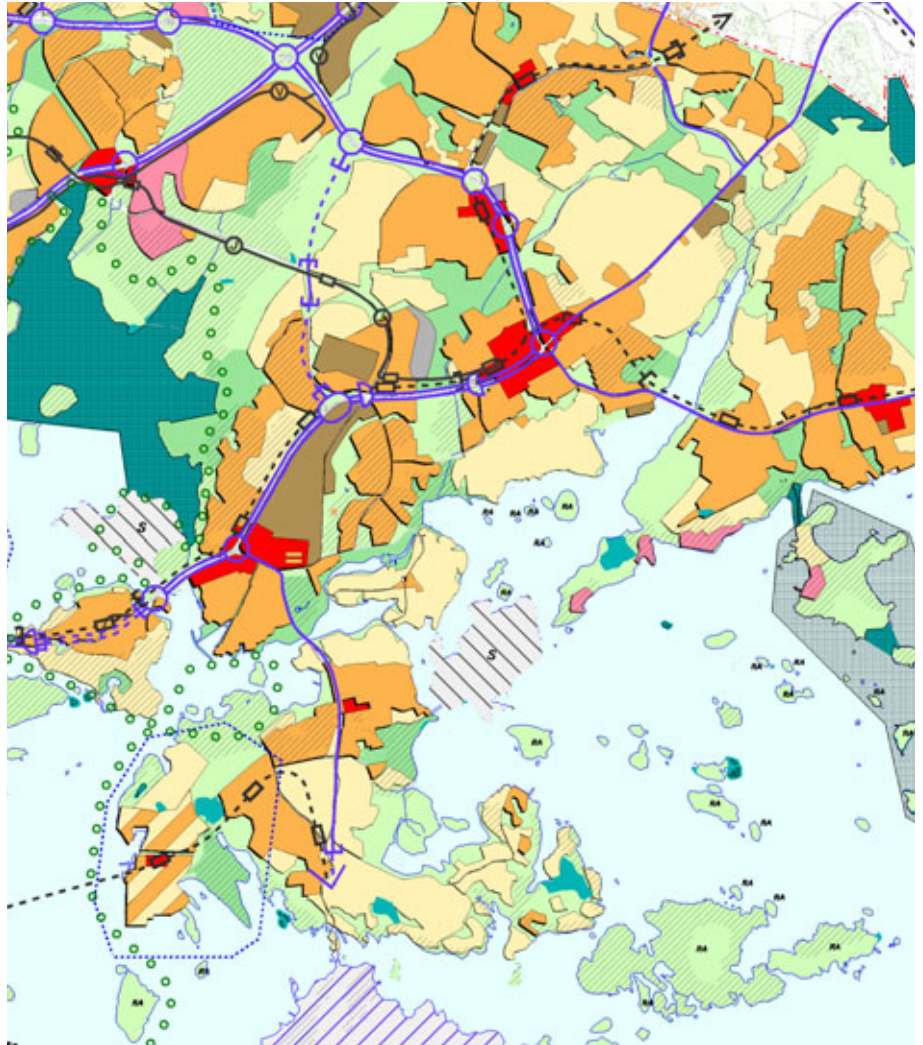
* Otteet Kerrokartalla 2011 -kyselystä ovat raportissa kursivilla ja lainausmerkein varustettuina.

Itä-Helsingin kulttuuripuisto – mikä, missä ja miksi?

Itä-Helsingin kulttuuripuisto on yksi Helsingin vihersormista. Nämä keskuspuistomaiset, laajat viheraluekokonaisuudet muodostavat kaupungin viheraluejärjestelmän rungon. Viheraluerakenne on esitetty yleispiirteisesti Helsingin yleiskaava 2002:n pääkartassa. Helsingin vihersormista Keskuspuisto ja Helsingipuisto on merkitty rajauksina yleiskaava 2002:n pääkarttaan, kun taas muut vihersormet on yleispiirteisesti esitetty yleiskaavan liitteenä olevassa selostuksessa. Pääkartta on hyväksytty kaupunkisuunnittelulautakunnan päätöksellä 2003, selostuksella ei ole vastaavaa laillista asemaa. Itä-Helsingin kulttuuripuistolle ei siis ole yleiskaavassa määritelty sitovaa rajausta.

Kaupungin tavoitteena on kehittää vihersormia maisemallisina ja toiminnallisina kokonaisuuksina. Broändan purolaaksosta Vartiokylänlahden, Vartiosaaren, Tammissalon ja Herttoniemen kautta Laajasaloon ulottuvan Itä-Helsingin kulttuuripuiston vahvuus ja erityispiirre on sen rikas ja monipuolinen kulttuurihistoria. Alueella on runsaasti esihistoriallisia kohteita, kartanoympäristöjä sekä Itä-Helsingille tyypillistä huvila-asutusta. Kapeat, suojaisat merenlahdet ja purolaaksot, salmet, saaret ja kanavat ovat tälle viheraluekokonaisuudelle luonteenomaisia.

Itä-Helsingin kulttuuripuisto teemallinen kokonaisuus, johon kuuluu sekä viher- ja vesialueita että rakennettua kulttuuriympäristöä. Vihersormena sillä on merkitystä paitsi Helsingin sisäisenä laajana viheraluekokonaisuutena, myös seudullisena viheryhteytenä. Itä-Helsingin kulttuuripuisto poikkeaa kuitenkin muista vihersormista siten, että ihmisen rakentamat asuinpaikat ja ympäristöt muodostavat keskeisen osan puiston sisältöä. Puistolla ei tässä yhteydessä tarkoiteta rakentamisen ulkopuolelle jäävää viheraluetta, vaan kaupunkirakenteen mukana muuttuvaa kokonaisuutta, joka saattaa sisältää myös tulevaisuudessa rakennettavia alueita. Suunnitelmassa tuodaan esiin tavoitteita, jotka jatkosuunnittelussa huo-

Ote Helsingin Yleiskaava 2002:sta.

mioituina edistävät kulttuuripuisto-teeman kehittymistä ja yhtenäisen, paikallista identiteettiä vahvistavan kokonaisuuden muodostumista.

Suunnittelutilanne

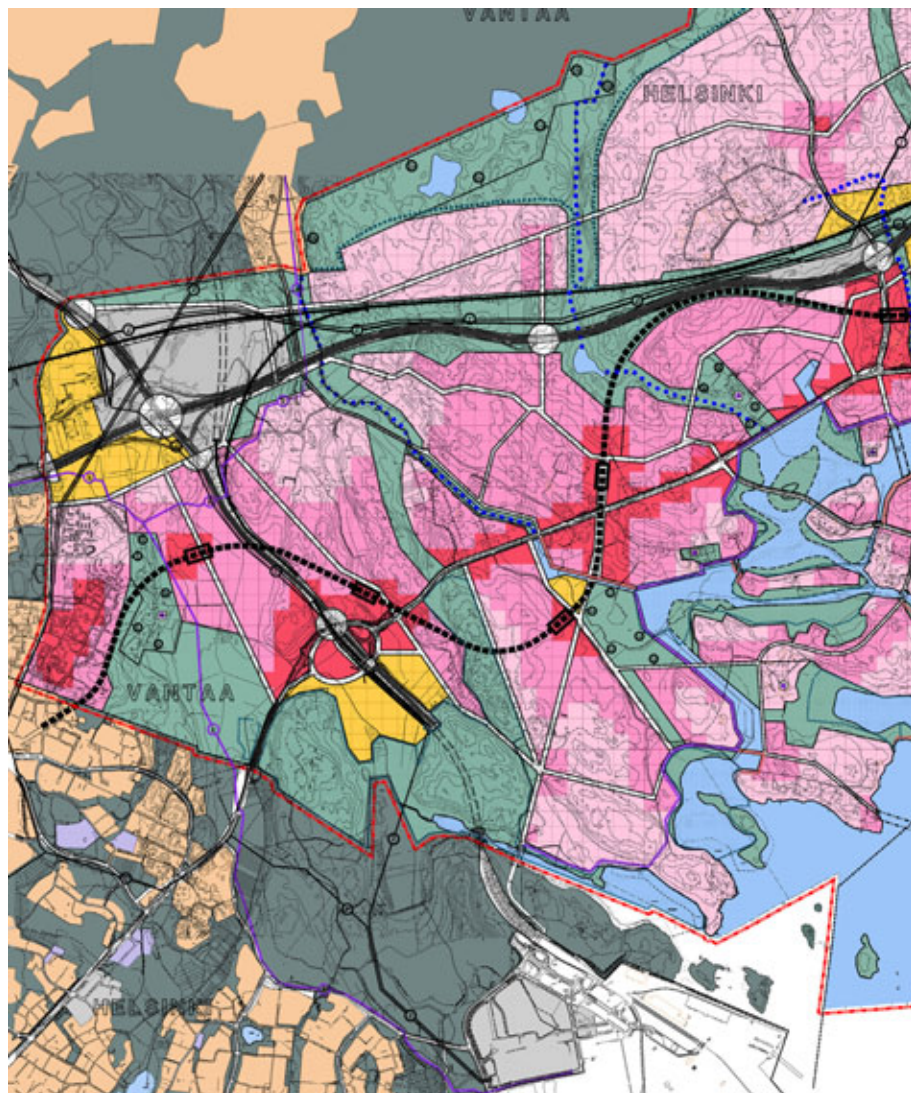
Yleiskaavoitus

Helsingin yleiskaava 2002:ssa suurin osa Itä-Helsingin kulttuuripuistosta on merkitty virkistysalueeksi. Kaupunkipuistoiksi (ts. kaupunginosapuistoiksi) on merkitty Puotilan

kartanon ympäristö, Roihuvuoren ja Herttoniemen rannat, Yliskylän rantapuisto ja Stansvik. Luonnonsuojelualueita on Ramsin niemessä, Laajasalossa ja Jollaksessa, Vartiosaarella sekä Mustavuorella, joka on myös osa Natura 2000 -verkostoa. Tullisaaren kartanopuisto kuuluu Itä-Helsingin kulttuuripuiston ohella myös Helsingipuistoon. Itä-Helsingin kulttuuripuistossa on useita kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja maisemakulttuurin kannalta merkittäviksi osoitettuja alueita.

Yleiskaava 2002:ssa Vartiosaari on mer-

Ote Östersundomin yhteisestä yleiskaavaluonnoksesta (2011).

kitty selvitysalueeksi, jonka maankäyttö ratkaistaan yleiskaavalla tai osayleiskaavalla. Kruunuvuorenrannassa on kerrostalovaltaista aluetta, asumista/toimitilaa sekä pientalovaltaista aluetta. Keskustan suunnasta Kruunuvuorenrannan kautta Laajasaloon on merkitty metro tai rautatie asemineen. Puotilan Maarlahden rannassa on merkintä työpaikka-alue, teollisuus/toimisto/satama. Ramsinniemiessä on kaksi hallinnon ja julkisten palvelujen aluetta.

Osayleiskaavoitus ja muu yleissuunnittelu

Meri-Rastilan länsirannan osayleiskaavoitus on alkanut 2009 ja edennyt kaavaluonnosvaiheeseen. Metroaseman läheisyyteen suunnitellaan uusia asuntoja ja toimitiloja. Nykyinen metsäalue pienenee, mutta arvokkaimmat luontokohteet ja geologiset muodostelmat säilytetään.

Vartiosaaren osayleiskaavoitus on alka-

nut 2011. Osallistumis- ja arviointisuunnitelman on tarkoitus valmistua vuoden loppuun mennessä. Osayleiskaavatyössä alueelle tutkitaan asumis- ja virkistyskäyttöä sekä liikenneyhteyksiä. Vartiosaari on yleiskaava 2002:n liitteissä merkitty kuuluvaksi Itä-Helsingin kulttuuripuistoon vain huvilavyöhykkeensä osalta. Tässä kehittämissuunnitelmassa huomioidaan kuitenkin mahdollisuus tuoda Vartiosaari kiinteämmäksi osaksi ympäröivää kaupunkirakennetta esimerkiksi ulkoilureittien ja siltojen avulla.

Kruunuvuorenrannan osayleiskaava on tullut voimaan 2011. Laajasalossa on käynnissä yleissuunnittelutasoinen Esikaupunkien renessanssi -hanke, jossa tutkitaan mm. täydennysrakentamista.

Liittyminen Östersundomiin

Yleiskaava 2002:n laatimisen jälkeen Helsinkiin on vuoden 2009 alussa liitetty Östersundomin alue, jonne Itä-Helsingin kult-

tuuripuiston viheryhteyksien olisi luontevaa jatkaa. Östersundomin yhteisessä yleiskaavaluonnoksessa (Helsinki, Sipoo, Vantaa 24.2.2011) on osoitettu Itä-Helsingin kulttuuripuistoon yhdistyvä Westerkillan kartanon kulttuurimaisema, laajat Mustavuoren–Porvarinlahden viheralueet sekä mereltä Krapuonlaaksoon johtava kapeampi viheryhteys. Viheryhteyksiä Itä-Helsingin kulttuuripuistosta Östersundomiin tutkitaan edelleen alueen suunnittelun edetessä.

Asemakaavoitus

Kruunuvuorenrannassa on valmisteilla useita asemakaavoja. Itä-Helsingin kulttuuripuiston kannalta tärkeimmät ovat Stansvikin syyskuussa 2011 hyväksytty asemakaava sekä Nuottaniemen ja Suomensuon asemakaavat, joka ovat menossa kaupunginvaltuuston hyväksyttäväksi loppuvuodesta 2011. Stansvikin kaava turvaa valtakunnallisesti merkittävän kulttuurihistoriallisen ympäristön säilymisen ja kehittämisen. Nuottaniemen ja Suomensuon puistoalueen kaavassa arvokkaat huvilat suojellaan ja alue avataan reittiverkoston avulla yleiseen virkistyskäyttöön.

Tankovainio-Broändan asemakaavaehdotus on valmistunut 2010 ja menossa kaupunginvaltuuston hyväksyttäväksi loppuvuodesta 2011. Alueelle on kaavoitettu pientalovaltaista asumista sekä virkistysalueita, joilla tavoitteena on luonto- ja kulttuurimaisema-arvojen säilyminen. Itäisten saarten asemakaava sivuaa Itä-Helsingin kulttuuripuistoa. Luonnosvaiheessa olevan kaavan tavoitteena on saariston ja meren monipuolinen ympärivuotinen käyttö sekä saarten avoimuuden ja tavoitettavuuden parantaminen.

Asemakaavoituksen on suunniteltu alkavan lähivuosina seuraavilla alueilla: Puotilanranta-Niittyrauta, Ramsinniemi ja Melunkylän siirtolapuutarha. Yleiskaavassa viheralueiksi merkittyjä, asemakaavoittamattomia alueita on Mustavuorella ja Meri-Rastilan lounaispuolella.

Itä-Helsingin kulttuuripuisto ja siihen läheisesti liittyvät keskeiset suunnittelualueet.

Itä-Helsingin kulttuuripuiston arvot ja erityispiirteet

Kartanot ja kartanopuistot

Helsingissä on 24 kartanoympäristöä, joista puolet sijaitsee Itä-Helsingissä ja kahdeksan (Herttoniemi, Puotila, Rastila, Degerö, Stansvik, Tullisaari, Jollas ja Ströms) Itä-Helsingin kulttuuripuistossa. Kartanoista Herttoniemi ja Degerö ovat yksityisessä omistuksessa, muut kartanot omistaa kaupunki. Vanhimpien kartanoiden historia ulottuu aina 1500–1600-luvuille asti, Herttoniemen jopa 1400-luvulle. Vuosisatojen kuluessa muotoutuneiden kartanoiden rakennuskannassa ja puutarhasommitelmissa on piirteitä useilta eri aikakausilta.

Helsingin puutarhataiteellisesti arvokaimmat kartanopuistot sijaitsevat Itä-Helsingissä. Näistä edustavimpia esimerkkejä ovat Herttoniemen ja Tullisaaren puistot. Molemmat ovat valtakunnallisesti arvokkaita rakennettuja ympäristöjä (RKY 2009). Rastilan ja Jollaksen kartanopuistojen historialliset piirteet ovat pitkälti hävinneet, mutta ne olisivat osittain palautettavissa puutarha-arkkitehti Paul Olssonin 1900-luvun alun suunnitelmien pohjalta. Puotilan, Stansvikin ja Strömsin kartanopuistot ovat myös olleet suunnitelmallisesti rakennettuja.

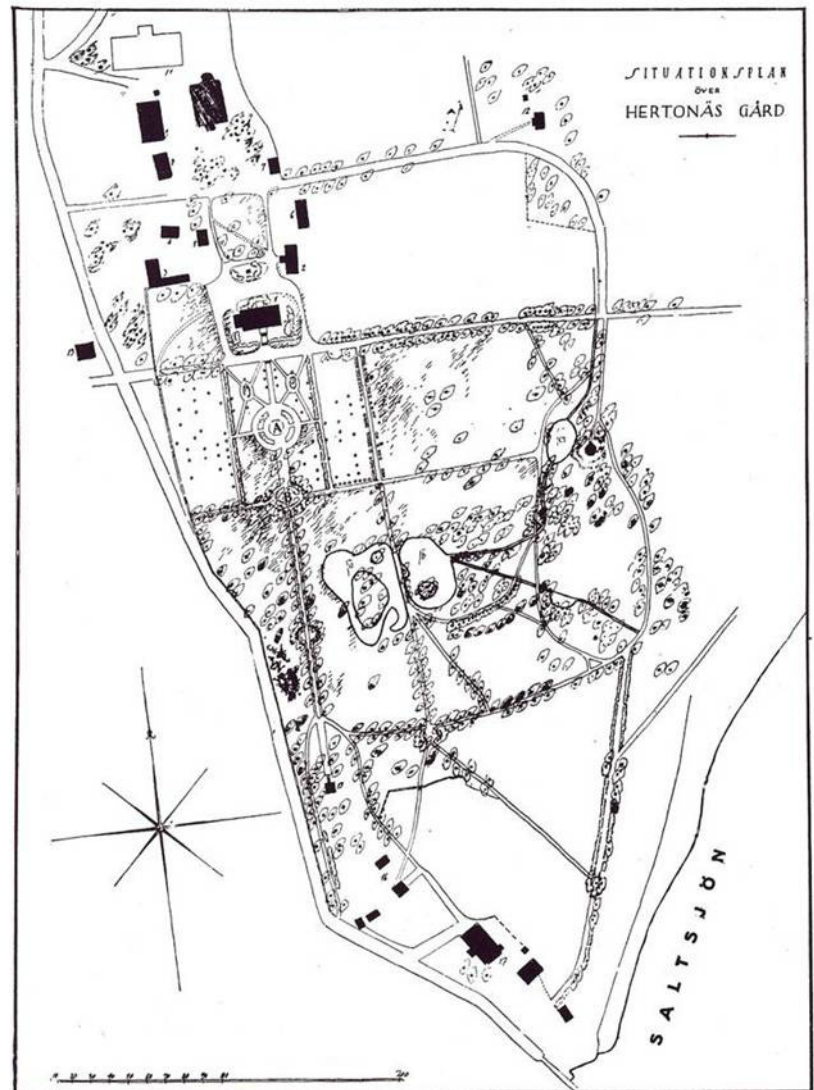
Huvilat ja huvilapuutarhat

Itä-Helsingin rantavyöhykkeellä ja saaristossa vallitsi 1800–1900-lukujen vaihteessa kukoistava huvilakulttuuri. Varakkaat kaupunkilaiset hankkivat kesänviettopaikoikseen huvilapalstoja rantavyöhykkeeltä ja saaristosta, jonne oli nopeat yhteydet höyryveneillä Helsingin keskustasta. Maanteiden ja siltojen vähäisyyden sekä teiden heikon kunnon vuoksi höyrylaivaliikenne muodostuikin varsin vilkkaaksi vuosisadan vaihteen tienoilla.

Perheet muuttivat huviloihin asumaan tavallisesti koko kesäksi, joten rakennusten arkkitehtuuriin ja puutarhojen suunnitteluun panostettiin. Suunnitelmat tilattiin ammattilaisilta, joista monet olivat ulkomaisia. Arvokkaimmista Itä-Helsingin

Degerön kartano Erik Westerlingin piirroksessa 1800-luvun puolivälissä.

Herttoniemen kartanopuutarha.

Paul Olsson: Villa Borgsin puutarhasuunnitelma.

kulttuuripuistossa sijaitsevista kaupungin omistamista huviloista voidaan mainita Villa Borgs Vartiokylässä sekä Villa Kaislikko, Villa Janneberg, Villa Tirrebo, Sunnankiv ja Villa Björknäs II Vartiosaaressa. Kaikissa on ollut myös suunniteltu puutarha. Lisäksi lähituntumassa ovat puutarhataiteellisesti erityisen arvokkaat Villa Tefke ja Matosaari Jollaksessa sekä Kotiluoto. Helsingin höyrylaivareitien kesähuvila-asutus on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY 2009), johon kuuluu Helsingissä Dege-ron kartano, Itä-Jollas, Matosaari, Vartiosaa-ri, Stansvik–Hevossalmi, Tullisaari ja Villinki.

Muinaisjäännökset

Itä-Helsingin kulttuuripuistossa tai sen lähituntumassa on useita muinaisjäännöksiä luokiteltuja merkkejä ihmistoiminnasta niin esihistorialliselta kuin historialliselta ajalta. Alueelta tunnetaan mm. kolme pronssikautista hautaröykkiötä sekä yksi esihistoriallisen ajan hautakumpu. Vartiokylän keskiaikaista linnavuorta voidaan pitää Helsingin merkittävimpana muinaisjäännöksenä. Vartiokylän linnavuorella ja Mustavuorella on myös ensimmäisen maailmansodan aikaisia linnoituslaitteita.

Vartiokylän linnavuori. (MS)

Maisemahistoria

Esihistoriallinen aika

10 000 vuotta sitten Helsingin seutua peitti Ancylusjärvi, jonka rantaviiva oli nykytopografiaan verrattuna 51 metrin korkeudella. Ancylusjärven pinta alkoi sen jälkeen laskea ja suolaista vettä virrata Tanskan salmien kautta Itämeren altaaseen. Tämän siirtymävaiheen aikana 9000 vuotta sitten syntyi heikosti suolainen Mastogloia-meri, jonka pinta oli jopa 25 metriä Ancylusjärven pintaa matalampi. (Aukia 2010, 50–53.) Tällöin Itä-Helsingin kulttuuripuiston korkeimmat huiput Mustavuorella (35 m mpy) ja Meri-Rastilassa (30 m mpy) saattoivat jo hetkellisesti nousta merestä kallioisina ja kivikkoina luotoina.

Litorina-vaiheessa merenpinta pääasiassa laski maankohoamisen seurauksena, mutta myös nousi useamman kerran. Litorinameren aikaisia rantakivikkoja ja -valleja on Tankomäellä, Rastilassa, Meri-Rastilassa, Vartiosaaressa sekä Laajasalossa Tahvonlahden pohjoispuolella ja Jollaksessa. Nämä eri korkeustasoille syntyneet muinaistrannat si-

jaitsevat noin 14–30 m merenpinnasta. Litorina-vaiheen lopulla noin 3000 vuotta sitten, kivi-pronssikauden vaihteessa, oli merenpinta enää 12–13 metriä nykyistä ylempanä (Luho 1965, s.15).

Pronssikaudella ilmasto viilentyi kivi-kaudesta. Jalopuut taantuivat ja kuusi nousi valtapuuksi. Pronssikauden asukkaat saivat kivikautiseen tapaan ravintonsa pääasiassa metsästyksellä ja keräilyllä, kaskiviljelyllä ja karjankasvatuksella täydennettynä. Viljanviljelyäkin jo mahdollisesti aloiteltiin. (Aukia 2010, s. 68–69.)

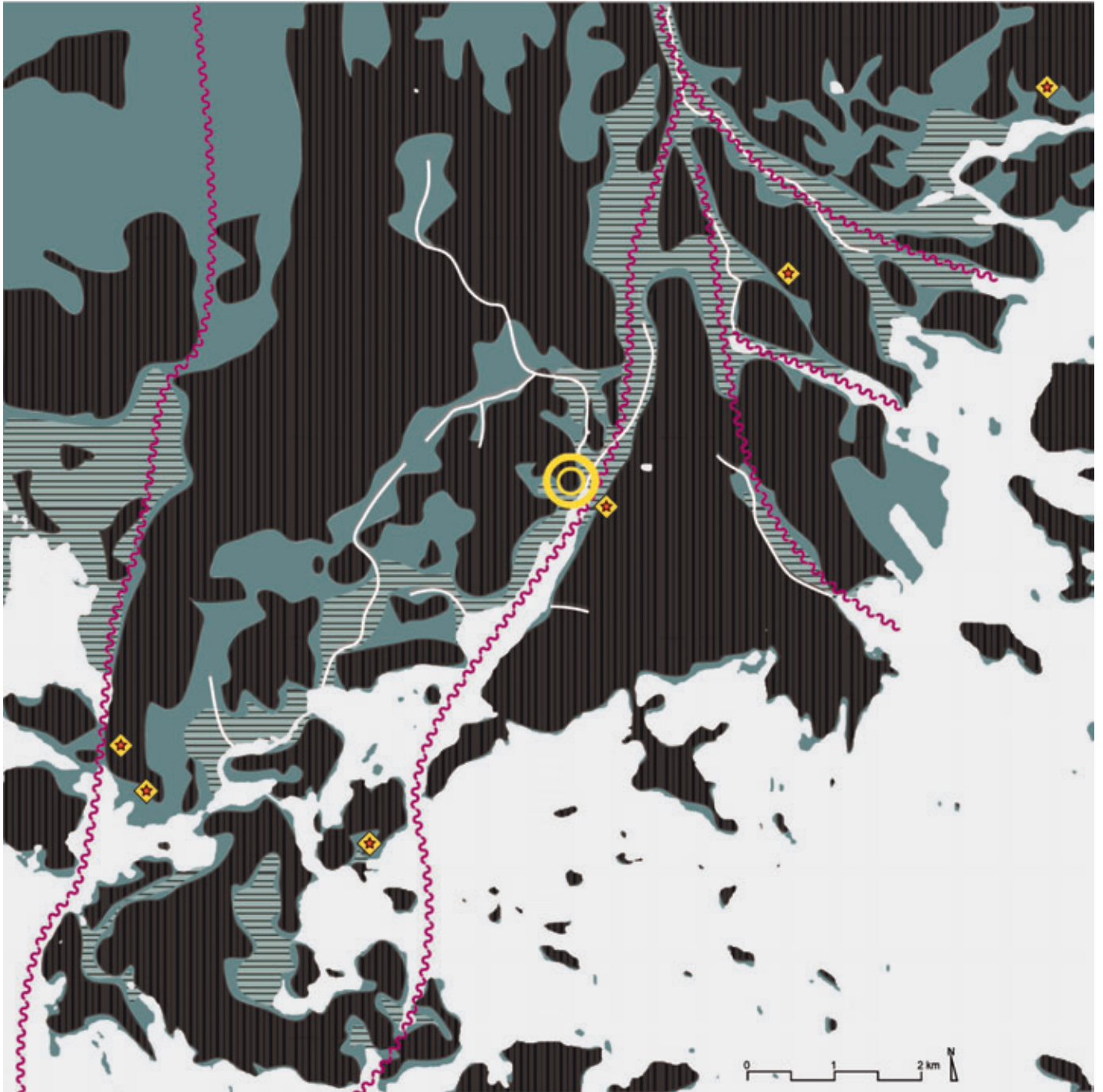
Jälkinä näistä ajoista on Itä-Helsingin kulttuuripuistossa tai sen lähituntumassa kolme pronssikautista hautaröykkiötä: pahoin tuhoutunut Merikorttikujan röykkiö Vanttikalliolla tasolla 30 m mpy sekä Herttoniemen Sorsapuiston ja Hitsaajankadun 1800-luvun lopulla tutkitut ja entisöidyt hautaröykkiöt tasolla 16 m mpy. Vartiosaaressa tarkemmin ajoittamaton esihistoriallisen ajan hautakumpu sijaitsee n. 20 m mpy. (Muinaisjäänösrekisteri 2011.)

Vartiokylän linnavuori on Helsingin kenties merkittävin muinaisjäänös. Muinaislinna on rakennettu keskiajalla Vartiokylänlahden rannan 30 metriä merenpinnasta kohoavalle kalliolle. Linna on ollut moninkertaisilla valleilla ympäröity. Kivistä ilman laastia muurattuihin, turpeen peittämiin valleihin on voinut liittyä puurakenteisia varustuksia. Linnan on arvioitu olleen käytössä vain lyhyen ajan, mahdollisesti 1200-luvun lopulta 1300-luvun alkuun. Merkkejä laajemmasta asutuksesta ei mäellä ole, sen sijaan siellä on saattanut oleskella vakituisesti muutama vartiomies. Linnan rakennuttajasta ei ole varmaa tietoa, yhden teorian mukaan asialla olisivat olleet ruotsalaiset uudisasukkaat 1200-luvun jälkipuoliskolla. Linnaa on voitu käyttää puolustukseen, hallintoon, veronkantoon tai kaupankäyntiin. Linnasta käsin on voitu valvoa tuolloin Vuosaaren pohjoispuolitse kiertäneen merireitin liikennettä. (Helsingin kaupunginmuseo: Vartiokylän linnavuori 2004).

Alla: Ilmakuva Vartiokylän linnavuoresta vuodelta 1946.

SUURMAISEMAN RAKENNE

	MERELLISET LAAKSOT (<5m mpy)		MERI
	LAAKSOT		PUROT
	SELÄNTEET		MUINAISHAUDAT
	KALLIOPERÄN MURROSLINJA		VARTIOKYLÄN LINNAVUORI

Tullisaari Magnus von Wrightin piirroksessa 1800-luvun puolivälissä.

Kartanokulttuurin aika

Helsingin pitäjä ja Helsingin pitäjän seurakunta syntyivät 1300-luvulla. Maanahoamisen myötä meren alta paljastui vähitellen viljavia laaksonpohjan savikkoja, mikä edisti maatalouden kehittymistä. Vartiokylänlahti oli yhteydessä Porvarinlahdelle vielä keskiajalla tarjoten tärkeän vesireitin Vuosaaren ympäri. Yhteys maatui umpeen 1700-luvulla, minkä jälkeen laaksonpohjaa alettiin käyttää niittynä tai laitumena.

Ensimmäiset Itä-Helsingin kartanot ja tilat olivat olemassa jo Helsingin kaupungin perustamisvuonna 1550 ja uusia perustettiin viljelysmaiden äärelle. Tiestö kehittyi, vaikka vesiliikenne oli edelleen nopein liikenumismuoto ja monet tilat sijaitsivat meren äärellä. Ote Kuninkaan kartastosta näyttää,

kuinka maastonmuotoja myötäilevät kärrytiet johtivat tilalta ja kartanolta toiselle.

1700-luvun loppu ja koko 1800-luku oli kartanokulttuurin kukoistuskautta. Puutarhakulttuuri rantautui Helsinkiin viimeistään Viaporin linnoituksen rakentamisen aikoihin. Helsingin seudun kartanopuistot muodostivat 1700-luvun puolivälistä lähtien Viaporin upseeriston ja virkamiesten harrastuneisuuden vuoksi Suomen yleisestä puutarhataiteellisesta suuntauksesta poikkeavan alueen. Tilojen omistajien välinen kanssakäyminen oli vilkasta, minkä seurauksena uudet virikkeet levisivät nopeasti tilalta toiselle. (Levanto 1971, 95). Itä-Helsingin kartanopuistojen historia ja nykytila kuvaa elävästi Suomen puutarhataiteen kehitystä.

Tullisaari, osasuurennos vuoden 1880 kartasta (Kiinteistöviraston kaupunkimittausosaston arkisto).

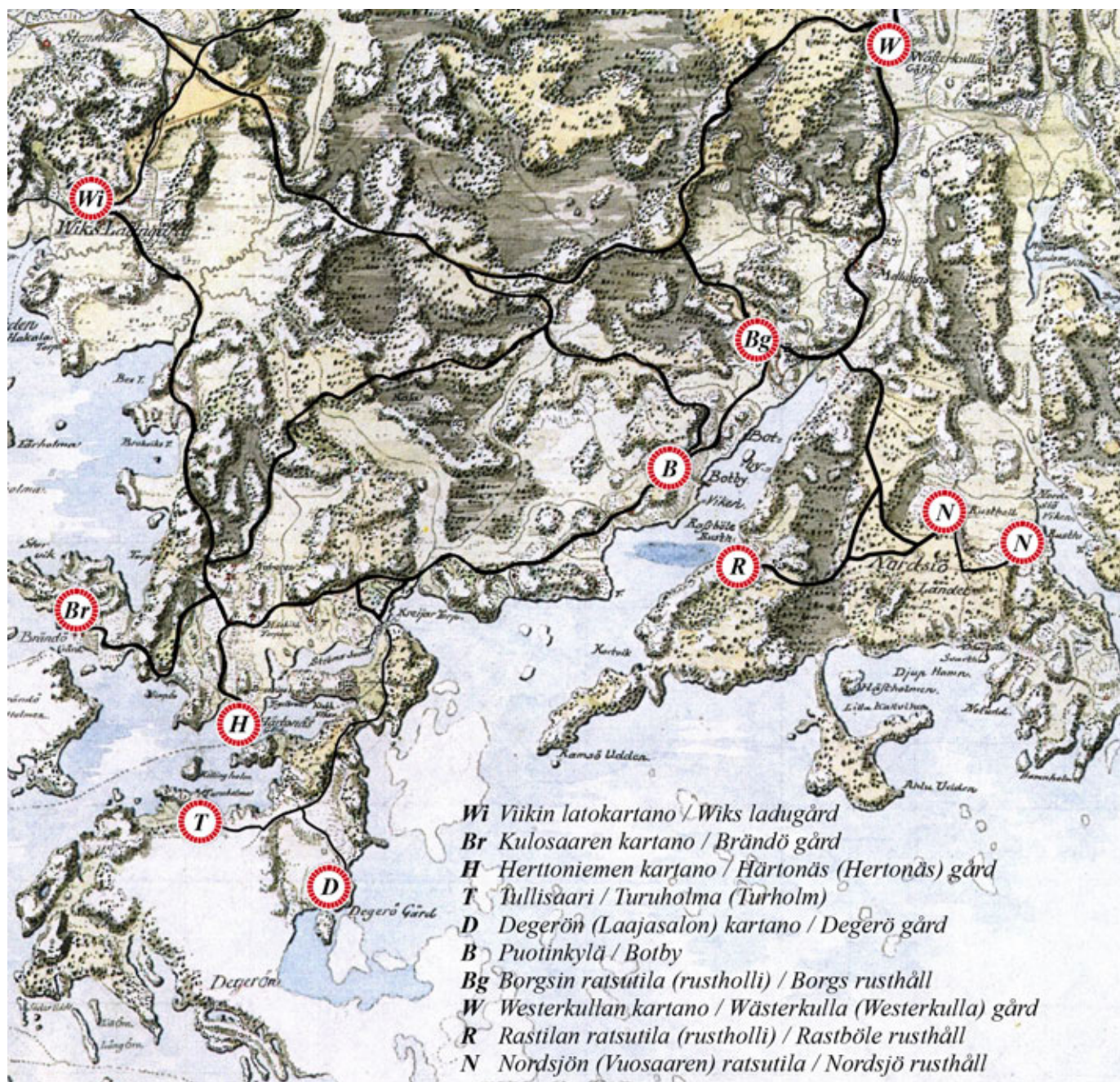
Tullisaaren tilan historia ulottuu 1500-luvulle. Tilan 1700-luvulla rakennettu päärakennus tuhoutui tulipalossa vuonna 1958. 1800-luvun lopulla rakennetuista huviloista ovat jäljellä Aino Acktén huvila ja yksityisomistuksessa oleva Deckerin huvila. Puistoon kuuluu luonnonmukainen metsäinen osa ja rakennetumpi maisemapuisto-osa. Puisto on restauroitu 1880-luvun alun asuun.

> Tullisaaren puistosta on tehty puistohistoriallinen selvitys ja restaurointiperiaatteet (KSV 1998:2). Puisto on kunnostettu 2000–2004 ja peruskorjattu 2011.

> Stansvikin kartanoalueesta on tehty ympäristöhistoriallinen selvitys (KSV 2003:1) sekä hoito- ja kehittämissperiaatteet (KSV 2003:3).

> Herttoniemen kartanopuisto on kunnostettu 1995–1999. Puistosta on tehty hoito- ja kehittämissuunnitelma (HKR 2009–2011).

KARTANOKULTTUURIN AIKA (1). Ote Kuninkaan kartastosta (1776–1805). Kartassa näkyvät kartanot, tilat ja tiet korostettu.

Puotilan kartanoa esittävä Magnus von Wrightin maalaus vuodelta 1866. Katselupaikka on vastarannalla Rastilan kartanon takaisella mäellä.

"Kioski Puodinkylänkartanon mailla v. 1938. Kioskin paikka on Puodinkylän kappelin takana ja kivijalka on edelleen paikalla. Isäni ja minä joimme kioskillä portteria ja sen jälkeen isäni meni kyntämään kartanon peltoja. — Ikimuis-toinen paikka tuo kartano on minulle. Asuimme "pehtoorinpytyngissä" ja kesäisin tuli harjoittelijat hoitamaan kartanon peltoja. Kävin myös koulua tuossa rottalyseoksi kutsutussa kartanos-sa, joka kesällä muuttui kesäsiirtolaksi. Kartanossa oli sikala, lehmä, hevosia ja sepän paja. Nykyinen uimaranta oli ennen mutaranta, jossa uitettiin hevosia ja Vuosaaren sillan kohdalla oli uimaranta, jossa käytiin uimassa. Väentalois-ta muistan Jerikon ja Arabian, jossa olen käynyt useasti. Pikku-Matti maailmalla elokuvassa isä ajaa hevosta nykyisen kappelin kohdalla ja on-ban noita kartanon maita tallentunut muillekin Suomi-filmeille."

(Muistoja Puotilan kartanosta, Kerrokartalla 2011)

Maanmittari Samuel Broteruksen piirtämä Vuosaaren kartta vuodelta 1698 (Julkaistu teoksessa: Samuelin kartat Samuels kartor, Vantaa 2001). Kartassa näkyy Vuosaaren kiertävä vesiväylä Vartiokylänlahdelta (ent. Puotinkylänlahti) Porvarinlahdelle.

KARTANOKULTTUURIN AIKA (2). Kartanot ja kartanopuutarhat 1870-luvun Senaatin kartalla esitettynä.

Degerön kanavan idylliä 1900-luvun alusta.

Huvilakulttuurin aika

Helsingin tultua pääkaupungiksi 1812 oli silloinen pormestari (1813–1828) Joel Jacob Sauren ponnekkaasti esittänyt lähisaarten käyttöä kaupunkilaisten virkistysalueina (Riimala 1987, 110). Helsingin lähiseudulla saaristo säilyi kuitenkin varsin luonnontilaisena vielä 1800-luvun puoliväliin asti, jolloin varakkaat kaupunkilaiset alkoivat rakentaa kesäasuntoja meren äärelle.

Höyryveneliikenteen kulta-aika kesti 1880-luvulta 1910-luvulle (Riimala 1987, 110). Laajasalon ja Tammisalon välissä kulkevan kanavan valmistuminen 1874 oli mahdollistanut höyryveneliikenteen huomattavan kasvun Helsingin itäisen saariston alueella. Kanavan puolestapuhujina olivat etenkin alueen maanomistajat, jotka uskoivat vesiväylän nostavan heidän maansa arvoa. (Liljestrand 2000. 36). Tilat saivatkin

tuloja huvilapalstojen lohkomisesta ja myymisestä, joka jatkui kiihtyvällä tahdilla aina toiseen maailmansotaan saakka.

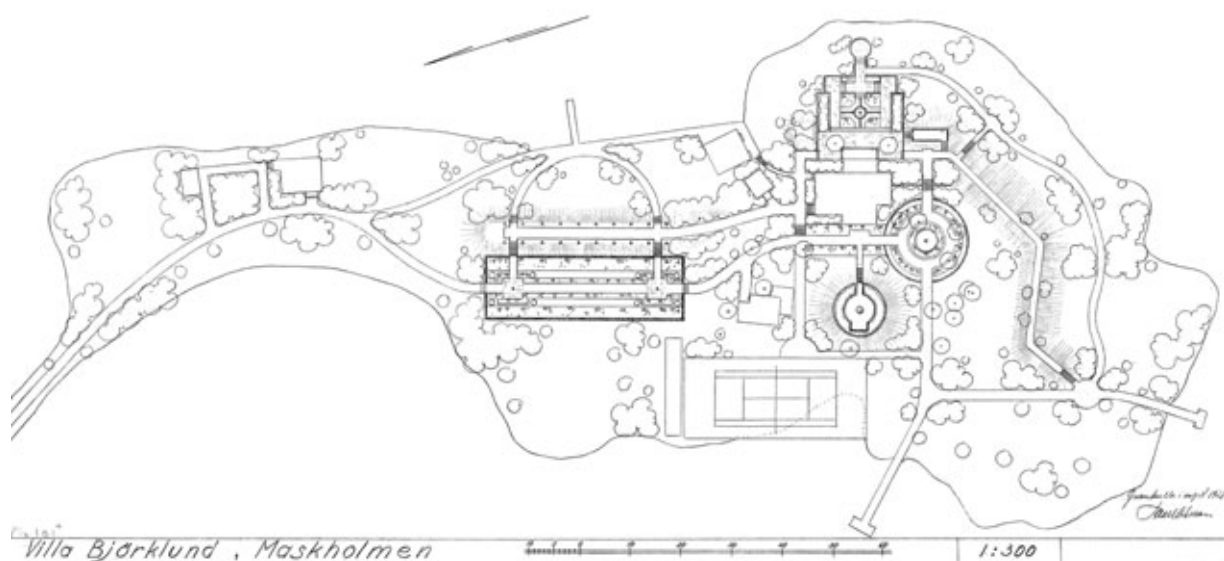
Itä-Helsingin kulttuuripuiston alueelle syntyi vuosikymmeniä jatkuneen palstoittamisen seurauksena useita huvilasutuskeskittymiä: Ramsinniemeen, Vartiosaareen, Jollakseen ja Tullisaareen. Monet huviloista olivat komeita, kartanomaisia kesäasuntoja, joihin liittyi huolella rakennettu puutarhasuunnitelma. Huviloiden suunnittelijoista ei ole aina varmaa tietoa, mutta useimpien rakennuksen tyyli viittaa arkkitehtiin tai muuhun ammattisuunnittelijaan. Puutarhasuunnitelmista tiedetään vielä vähemmän, mutta säilyneitä suunnitelmia on mm. Bengt Schalinilta (Sunnanvik Vartiosaaressa) sekä Paul Olssonilta (Villa Borgs Vartiokylässä ja Villa Tefke, Matosaari ja Villa Berasund Jollaksessa).

> Matosaaresta on tehty puutarhataiteellinen selvitys ja alueen kehittämistavoitteet (KSV 2007:6).

> Ramsinniemen rakennuksista on tehty selvitys (KSV 2007:9).

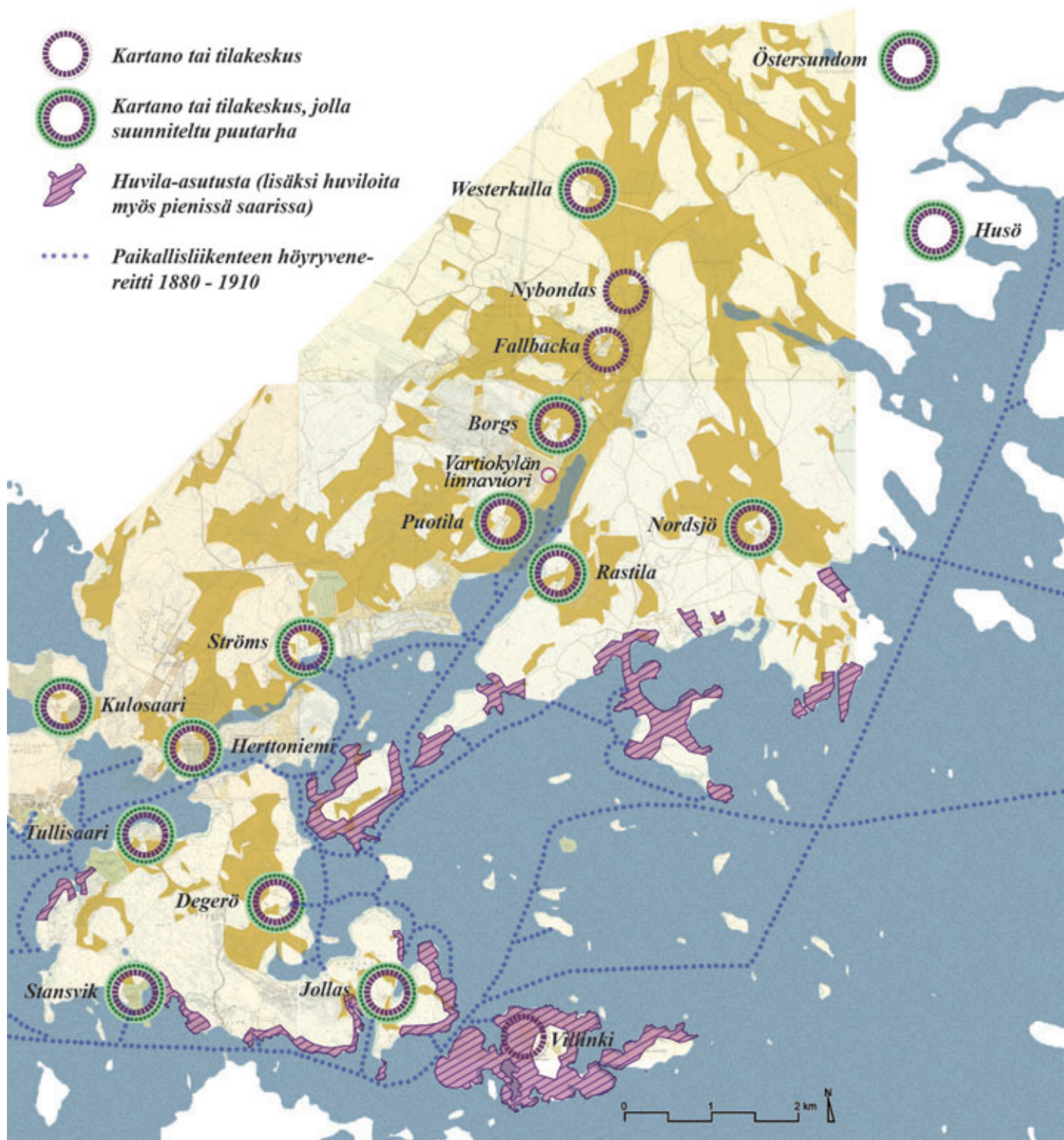
> Vartiosaaresta on tehty maisemaselvitys (KSV 2011).

> Vartiosaaren huviloista ja huvilapuutarhoista on tekeillä selvitys (KSV 2011–).

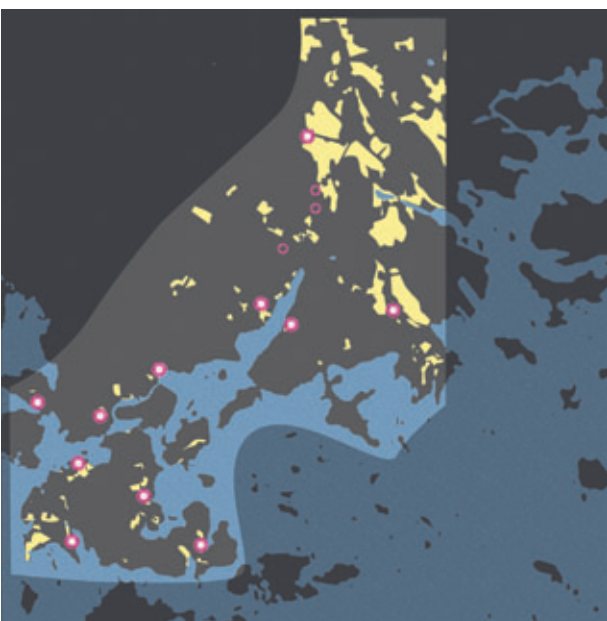
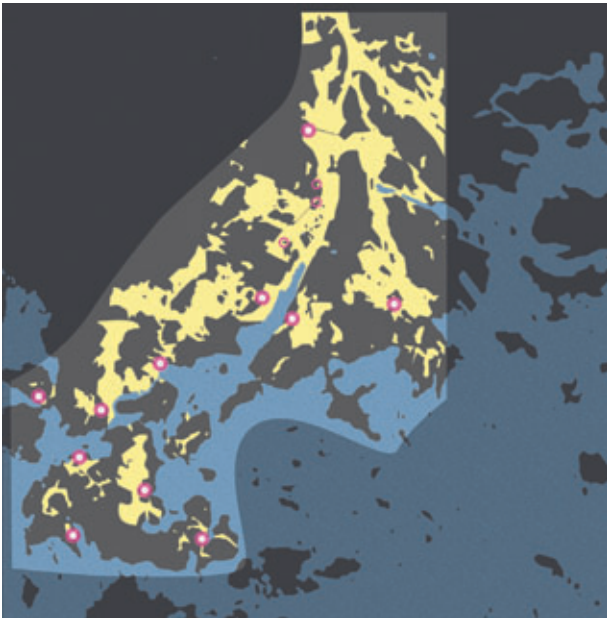
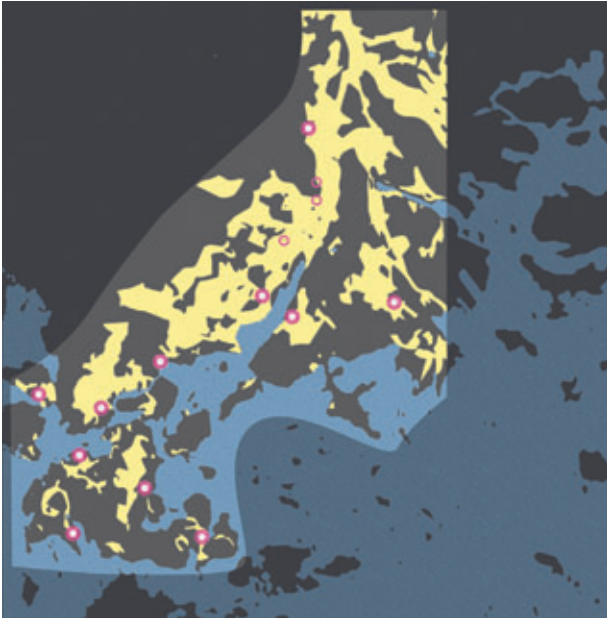

Puutarha-arkkitehti Paul Olssonin suunnitelma Matosaareen 1920-luvun lopulta.

HUVILAKULTTUURIN AIKA. Kartanot, huvila-asutusalueet ja höyrylaivareitit 1940-luvun kartalla esitettynä.

Avoimet maisematilat 1870-luvulta 2000-luvulle. Ylimmässä 1870-luvun tilanteessa kartanot ja tilakeskukset hallitsivat maisemaa laajoine pelto- ja laidunmaineen. Keskimmaisessä 1940-luvun tilanteessa peltoala on paikoitellen jopa kasvanut. Toisaalta uudet asuinalueet Marjaniemessä ja Vartiokylässä ovat rakentuneet osin entisille peltoille. 2000-luvulle tultaessa kaupunkirakenne on levittäytynyt laaksoihin ja viheralueina säilyneistä entisistä maatalousmaista iso osa on jo kasvanut umpeen. Laajoina avoimina maisematiloina erotuvat Vuosaaren golf-kenttä, Vuosaaren huippu sekä Östersundomin ja Vantaan peltoaukeat.

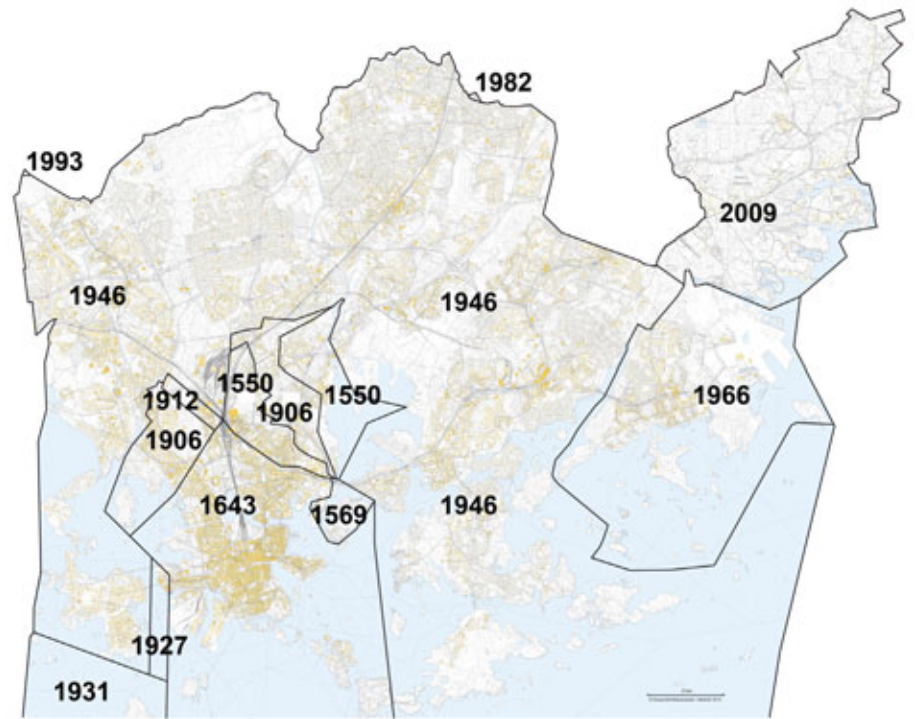
Ennen avoimen peltolaakson poikki virrannutta Broändan puroa ympäröi nyt rehevä lehtokasvillisuus.

Kaupungistumisen aika

Vuonna 1946 Helsingin kaupunkiin liitettiin laajoja alueita Helsingin pitäjältä (maalaiskunnasta). Kulosaaren itsenäinen kunta liitettiin Helsinkiin samana vuonna. Suuri alueliitos käynnisti siihen asti vielä varsin harvaan rakennetun Itä-Helsingin kehityksen. Kulosaari oli jo asemakaavoitettu ja Vartiokylässä, Marjaniemessä ja Mellunkylässä oli pientaloasutusta, mutta sodan jälkeinen voimakas muuttoliike edellytti rintamamiestaloja tehokkaampaa rakentamista. Alkoi alue- eli lähiörakentamisen aika.

Herttoniemeen alkoi 1950-luvulla nousta yksi Helsingin ensimmäisistä lähiöistä. Roihuvuoren rakentaminen käynnistyi pian sen jälkeen. Kulosaaren 1957 valmistunut 3+3-kaistainen silta sekä nykyistä Itäväylää edeltänyt, 1962 avattu valtatie lyhensivät matka-aikoja Itä-Helsingistä keskustaan merkittävästi. 1960-luvun lähiöt Laajasalossa, Kontulassa ja Myllypurossa lisäsivät Itä-Helsingin asukaslukua kymmenillä tuhansilla. Vuosaari liitettiin Helsinkiin 1966 ja sama-

Helsingin alueliitokset.

na vuonna avattiin Vartiokylän ja Vuosaaren yhdistävä silta. Vuosaarella ja Mellunkylässä rakentaminen jatkui kiivaana 1970-luvun puolelle. (Hanski 2000, 85–95.)

Metron tulo Kontulaan 1986 ja Mellunmäkeen 1989 sai Mellunkylän asukasluvun uuteen nousuun. Meri-Rastilan ja Kallahden rakentaminen alkoi samoihin aikoihin.

Herttoniemenrannan rakentaminen alkoi 1990-luvun alussa öljysataman lopetettua. Vuosaaren 1998 avattu metrolinja mahdollisti nopeat yhteydet länteen myös 2000-luvulla rakentuneen Aurinkolahden asukkaille. Myös pientalovaltaiset alueet Vartiokylässä, Marjaniemessä, Tammisalossa ja Jollaksessa tiivistyivät vähitellen kaupungin kasvaessa.

Vuosaaren 1966 avattu silta kulkee Vartiokylänlahden poikki. Metrosilta rakennettiin 30 vuotta myöhemmin. (MS)

Itä-Helsingin kulttuuripuisto tänään

Itä-Helsingin kulttuuripuisto sijaitsee suhteellisen tiiviin kerros- ja pientaloalueista koostuvan, ajallisesti monikerroksisen kaupunkirakenteen keskellä. Alueen välittömässä läheisyydessä asuu noin 72 000 helsinkiläistä. Kruunuvuorenrannan alueen valmistuminen tuo lähituntumaan vielä noin 10 000 asukasta lisää. Meri on keskeinen osa aluetta: rantaviivaa on noin 55 km, josta lähes kolme neljäsosaa on yleisessä käytössä. Luonteeltaan alue on suojaisaa rannikkoa ja sisäsaaristoa, josta avautuu paikoin pitkiäkin merinäkyelmiä. Melko suppeasta maapinta-alastaan huolimatta alueella on useita luonnonsuojelualueita ja arvokkaita luontokohteita. Toiminnallisesti Itä-Helsingin kulttuuripuisto on jo varsin aktiivinen: alueella on mm. yli 20 pienvenesatamaa, 7 kaupungin ylläpitämään uimarantaa, neljä palstaviljelyaluetta, Rastilan leirintäalue sekä lukuisia liikuntapaikkoja.

Teemareittisuunnitelmat

Itä-Helsingin kulttuuripuiston merellisyys on rikkaus, mutta toisaalta alueen hahmotaminen yhtenäisenä kokonaisuutena on haasteellista. Yhteydet vastarannalle ja saariin ovat pitkän kiertotien päässä, rajoitetun vesibussiliikenteen varassa tai julkista yhteyttä ei ole lainkaan.

Teemareittisuunnitelmat havainnollistavat, kuinka uudet yhteydet, reitit ja sillat, kytkisivät toisiinsa viheralueita, rantoja ja kulttuurihistoriallisia kohteita ennen kokemattomalla tavalla. Saavutettavuuden parantaminen luo myös edellytyksiä kehittää arvokkaiden kohteiden ja alueiden ilmettä ja toimintaa sekä lisätä niiden avoimuutta ja tunnettavuutta kaikille kaupunkilaisille.

Teemareitit soveltuvat joko kävellen tai pyörällä kuljettaviksi, ja niiden varrella on kohteita niin kulttuuriperinnöstä, luonnosta ja merellisestä maisemasta kuin liikunnallisista aktiviteeteista kiinnostuneille. Reittien tulisi olla käytettävissä ympäri vuoden, joten niiden pitäisi olla talvikunnossapidettyjä ja mielellään myös valaistuja. Talvella jäälle ajettava latuverkosto täydentää teemareittejä ja avaa uuden katselukulman alueen rantamaisemaan ja nähtävyyksiin.

Valtakunnallisen pyörämatkailureitin opaste..

"Rastilan kartanossa sijaitsi vuonna 1953 Helsingin kaupungin kesäsiirtola. Sain viettää siellä upean kesäloman, hyvä huolto, ruoka, uimista ja aurinkoa. Suoritin siellä 10-vuotiaana uimamaisterin arvon. Hyvät muistot: Kiitos kaupungille. " (Nimim. Kallion friidu, Kerrokartalla 2011)

Teemareitit eivät edellytä yhtenäistä kalustusta, valaistusta tai muutenkaan voimakasta näkyvyyttä ympäristössään. Reittiä seurattaisiin esitteiden, netistä tulostettavien karttojen tai mobiilipalvelujen avulla. Reitin voi tarvittaessa hienovaraisesti merkitä maastoon esimerkiksi pyörämatkailureittien tapaan: tunnistettavalla logolla ja reitin numerolla varustettuja pieniä kylttejä voidaan kiinnittää valaisinpylväisiin ym. sopiviin rakenteisiin matkan varrelle ja risteyskohtiin. Lisäksi opasteviittoja voitaisiin käyttää ohjaamaan kävijöitä kohteisiin reitin varrelta.

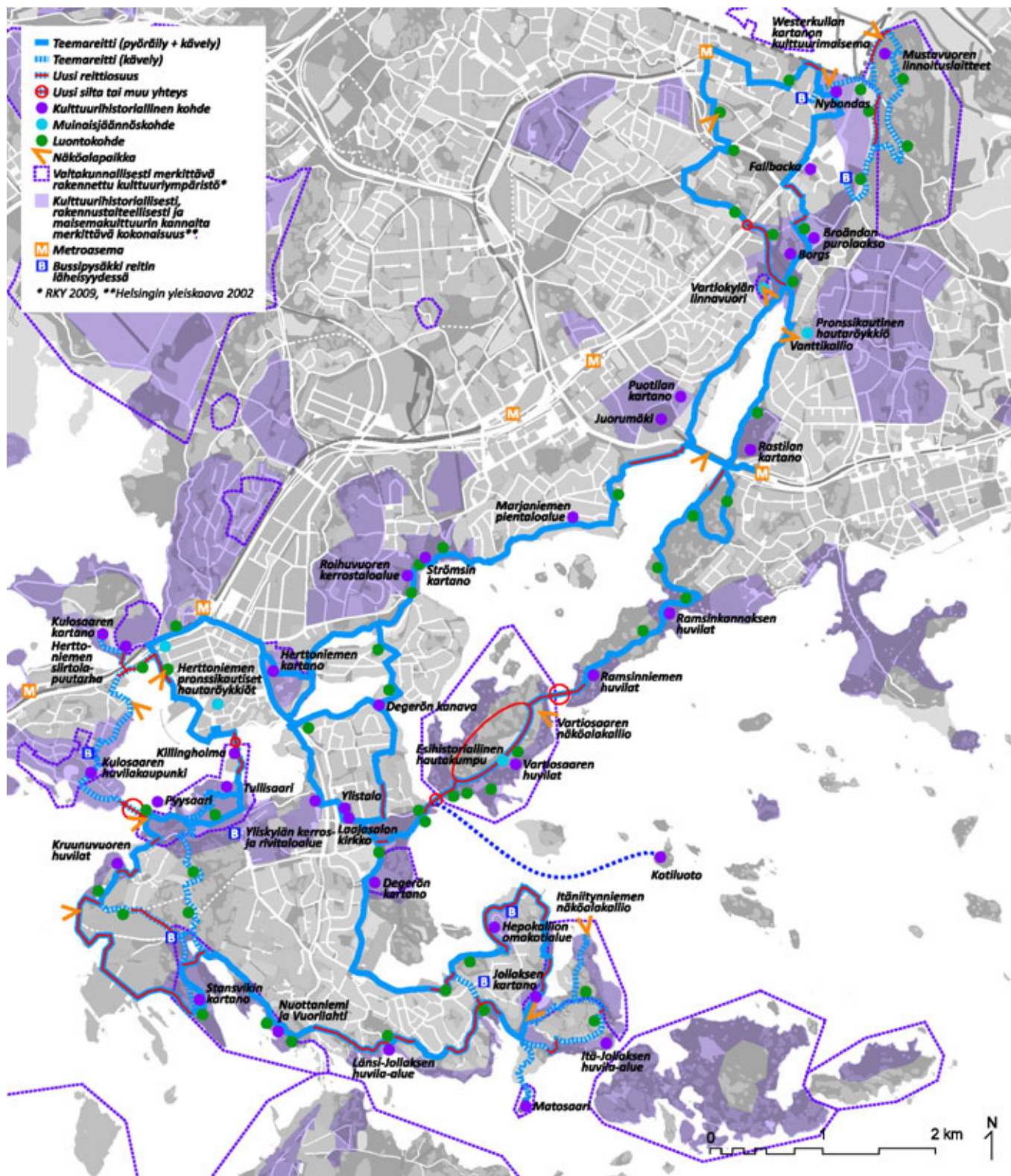
Strömsin kartano. (MS)

Vanha kulttuurimaisema on usein historiallisten kerrostumiensa summa: Paul Olsson hyödynsi Matosaaren Krimin sodan aikaisia linnoitusrakenteita ja luonnonvaraista kasvillisuutta 1920-luvulla suunnittelemassaan huvilapuutarhassa.

Vasemmalla: Rastilan kartanon kahvila-ravintola on avoinna leirintäalueen asiakkaiden ohella myös ohikulkijoille.

Teema: Kulttuuriperintö

Kartalla on kokoelma kaikista teemareiteistä sekä niiden varrella olevista kulttuurihistoriallisesti kiinnostavista kohteista.

Osa kulttuurihistoriallisesti arvokkaista kohteista on yksityisessä omistuksessa tai yksityisluonteisessa käytössä, joten niihin tutustuminen on rajoitettua tai mahdollista ainoastaan yleisen reitin varrelta.

Westerkullan kartanon pellot ovat Itä-Helsingin kulttuuripuiston viimeisiä yhä jäljellä olevia maatalousmaisemia.

Meri-Rastilan näyttävä Litorinameren aikainen muinaisrantakivikko sijaitsee mäen laella.

Vasemmalla: Vartiosaaren näköalakalliolta avautuu huikea maisema Itä-Helsingin saaristoon.

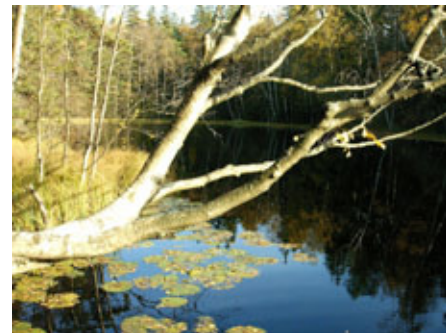
"Ihanan hiljainen ja monimuotoinen metsä-alue lähellä suuria asuinalueita. Taataan metsäluonnon olemassaolo jatkossakin kaupunkilaisille. Voisiko Itä-Helsingin kulttuuripuisto olla oikeasti luonnonmukainen viherkäytävä, jonka metsäreitit ylbdistyvät aina Itäsalmen kautta Sipoonkorpeen asti?" (Mustavuoresta, Kerrokartalla 2011)

Keltakurjenmiekka kasvaa runsaana Vartiokylänlahden pohjukassa.

Vasemmalla: Talvipäivän rauhaa Stansvikissa. (MN)

Kruunuvuorenlampi. (MN) / Vasemmalla: Matosaaren rantamuuria.

Reitti 2: Tullisaari ja Stansvik

Kierroksella tutustutaan kahteen arvokkaaseen kartanomiljööseen. Matkalla kuljetaan rehevien lehtometsien halki sekä nähdään yksi Helsingin kauneimmista lammista.

Reitin toteuttaminen edellyttää muu- massa kohtaa ulkoilutien rakentamista tai parantamista, mutta on jo nykyiselläänkin pääpiirteissään kuljettavissa. 6,6 km pitkän reitin puisto- ja luontokohteisiin tutustuu parhaiten jalkaisin.

Reitti 3: Jollaksen kierros

Jollaksen rantoja kiertävän reitin kulttuuri- historialliset helmet ovat Jollaksen kartano puistoinen sekä Matosaaren ja Villa Tefken huvilapuutarhat. Itäniitynniemen näköal- kallio, Itäniityn laakson luonnonsuojelualue ja sen eteläpuoleinen Tonttuvatien arvokas kallioalue ovat myös tutustumisen arvoisia.

Reitin toteuttaminen edellyttäisi uusien rantareittien suunnittelua ja rakentamista. Matosaaren ja Jollaksen kartanon puutar- hoidon kunnostus lisäisi niiden arvoa vierai- lukohteina. Jollaksen kartanoon voisi harki- ta myös kahvilaa tai muuta yleisölle avoin- ta toimintaa. 5–8 km:n kierros sopii kuljet- tavaksi jalan.

Vasemmalla: Jollaksen kartano. / Alla vasemmal- la: Kulosaaren jyhkeää huvila-arkkitehtuuria. / Al- la oikealla: Jollaksen Villa Bergsundissa toimii mm. Karjalaisen kulttuuriyhdistyksen kesäkahvila

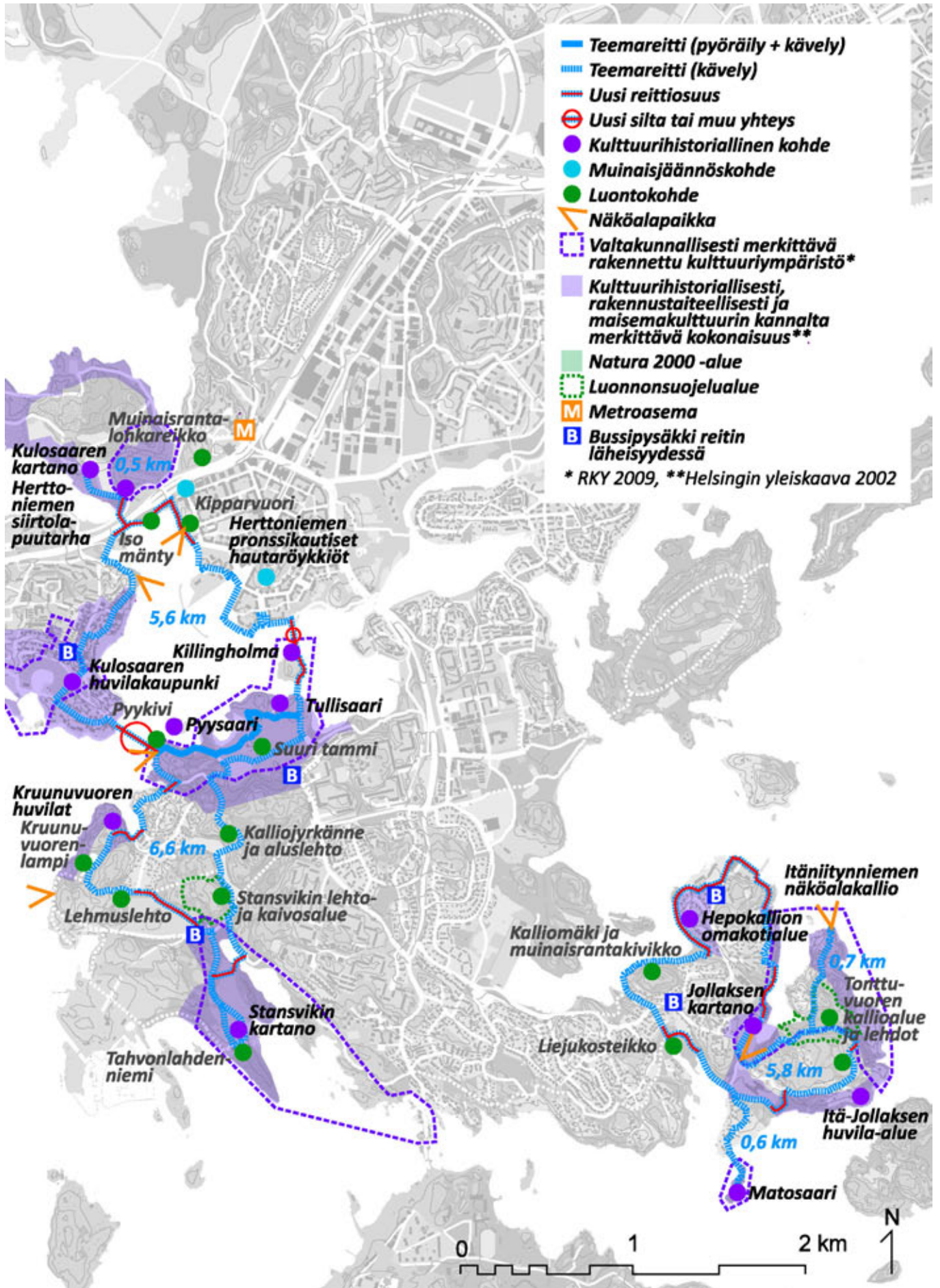
Reitti 1: Tullisaarenselän kierros

Kierroksella voi kokea helsinkilästä kulttuu- rihistoriaa todella laajalla skaalalla pronssi- kaudesta aivan tuoreimpaan arkkitehtuu- riin. Kulosaaren kartano on Helsingin van- himpia kartanoita ja Tullisaari yksi arvok- kaimmista kartanopuistoistamme. Kulosaa- ren huvilakaupunki ja Herttoniemen siirto- lapuutarha ovat valtakunnallisesti arvokkai- ta kokonaisuuksia.

Reitin toteuttaminen edellyttäisi kah- ta uutta yhteyttä vesialueen yli. Killinghol- maan olisi mahdollista tutkia siltayhteyt- tä, kun taas Kulosaaren ja Tullisaaren väli- seen maisemaan soveltuisi paremmin los- si tai muu kevyempi ratkaisu; myös matkal- laan molemmilla rannoilla pysähtyvä vesi- bussi voisi palvella tätä yhteyttä. 5,6–6,6 km matkan voisi tällöin helposti taittaa myös kävellen.

Ylinnä: Nuottaniemessä on vanhaa huvila-asutusta. / Yllä: Herttoniemen kartanopuiston pää-akseli. (MS)

Alla vasemmalla: Laajasalon vuonna 2003 valmistuneen puurakenteisen kirkon ovat suunnitelleet arkkitehdit Kari Järvinen ja Merja Nieminen.

Alla oikealla: Degerön kanava valmistui 1874. Puusillat ovat sittemmin vaihtuneet teräksiseen.

Stansvikin kartano ja puisto tekevät vaikutuksen myös talvella. (MN) / Alla: Kipparvuoren laella on monipuolista keto- ja kalliokasvillisuutta sekä hieno näköalapaikka.

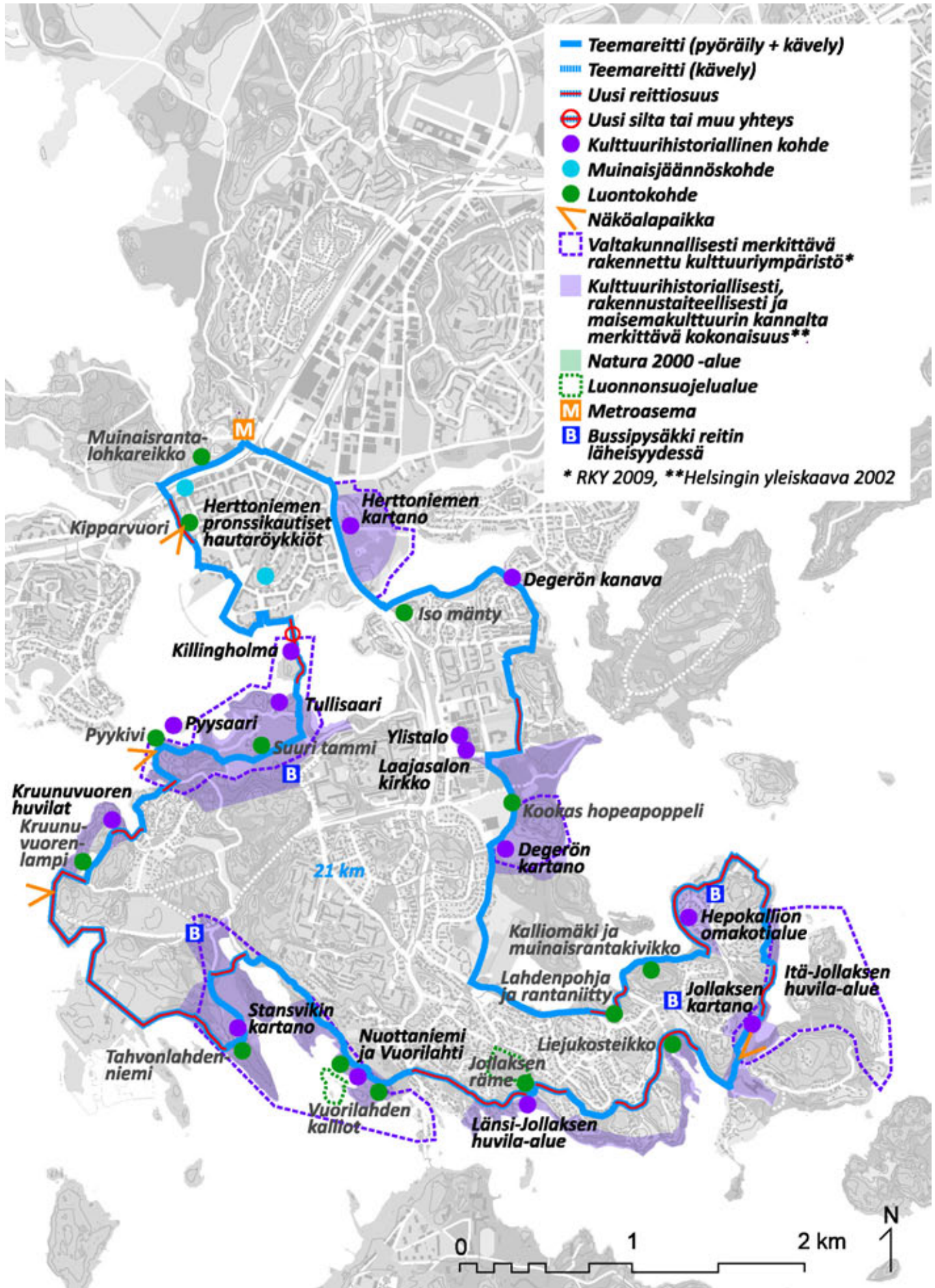
Reitti 4: Laajasalon kierros

Kierroksella tutustutaan Laajasalon tärkeimpiin nähtävyyksiin kauniiden rantareittien ketjussa. Herttoniemen metroasemalta alkavan reitin varrella on viisi kartanoympäristöä, joiden puistoihin on yksityisomisteista Degerön kartanoa lukuun ottamatta vapaa pääsy. Reitillä kuljetaan kulttuurihistoriallisesti merkittävien huvila-alueiden sivuitse ja nähdään useita arvokkaita luontokohteita. Kruunuvuoren ja Tullisaaren kallioilta avautuu huikaisevia merinäköymiä.

Reitin toteuttaminen edellyttäisi useiden uusien ulkoilureittien suunnittelua ja rakentamista tai parantamista. Myös silta Herttoniemenrannasta Killingholmaan parantaisi kohteiden saavutettavuutta. Kierroksella suositetaan merenrantareittejä, joista on eniten puutetta Jollaksessa. Kruunuvuorenrannassa reitistöä suunnitellaan alueen kaavoituksen yhteydessä. Muilta osin kierros hyödyntää olevaa reitistöä. 21 km pitkä reitti soveltuu parhaiten pyöräilyyn.

Vartiosaaressa on useita komeita huviloita. Kuvassa Villa Tirrebo. / Vasemmalla: Vartiosaaren suuri siirtolohkare. / Alla 2 kuvaa: Kotiluodon jyhkeä jugend-huvila ja saaristomaisema.

Reitti 5: Rastilasta Vartiosaaren kautta Herttoniemeen

Reitti avaisi ennen kokemattoman yhteyden Itä-Helsingin kulttuuripuiston itäranalle. Matka Rastilan metroasemalta Herttoniemeen sivuaa Helsingin huvila-asutuksen ydinalueita Ramsinniemessä ja Vartiosaaressa. Reittiin on mahdollista yhdistää käynti myös Kotiluodon omaleimaisessa huvilasaareissa.

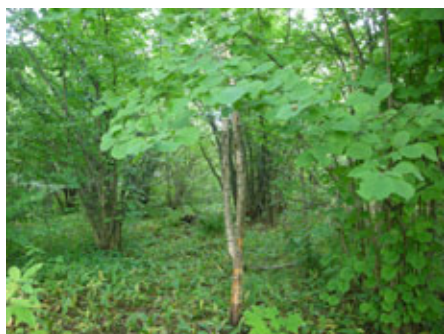
Reitin toteuttaminen edellyttäisi kah-ta uutta siltaa tai muuta yhteyttä Vartiosaa-reen. Ramsinsalmessa haasteena ovat vai-kea maasto sekä vilkas purjeveneiden käyt-tämä väylä Vartiokylänlahden venesatamiin.

Reposalmen yli pääsee nykyisin vesibussil-la. 11,7 km:n reitti taittuisi parhaiten pyöräl-lä, mikä edellyttäisi myös pyörätien suunnit-telua Vartiosaaressa (kartalla esitetty reitti on viitteellinen). Uuden yhteyden myötä kau-pungin omistamiin huviloihin voisi kehittää myös yleisölle avointa toimintaa.

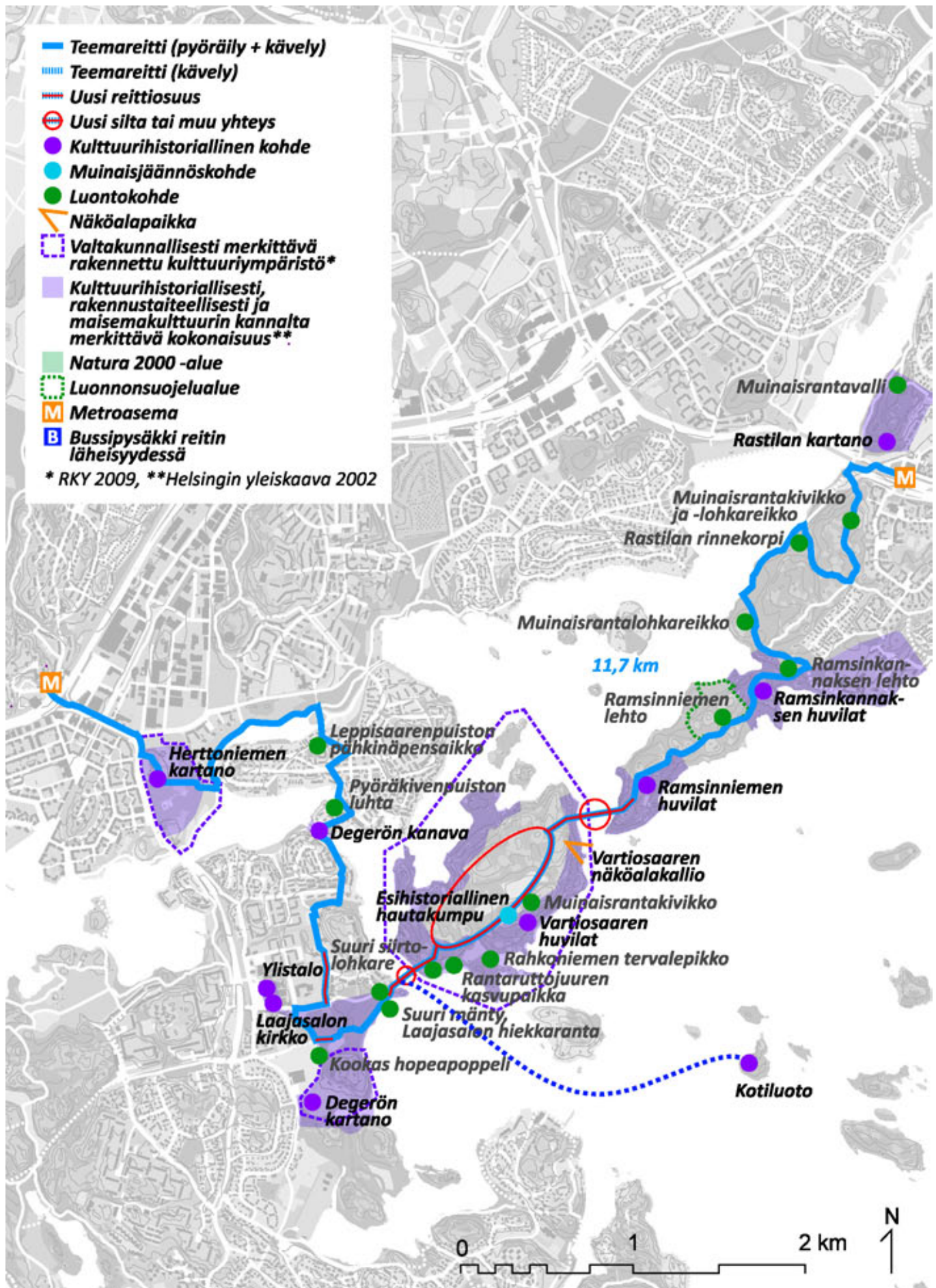
Kotiluodolla on edellytyksiä matkailu-kohteeksi. Liikuntaviraston hallinnassa ole-vaan huvilarakennukseen olisi mahdollis-ta sijoittaa esimerkiksi ravintola-, koulutus-tai majoitustiloja. Huvilaan on liittynyt myös suunniteltu puutarha, jonka kunnostami-nen lisäisi saaren arvoa erityisesti päiväret-kikohteena. Kotiluotoon pääsy vaatisi vesi-bussiyhteyden.

Oikealla: Yliskylän tilan historia ulottuu 1600-lu-vulle. Tilasta on jäljellä ainoastaan 1800-luvun alussa rakennettu Ylistalo pihapiireineen. Kau-pungin omistama rakennusta käyttävät Laajasa-lo-Degerö-Seura ja Itä-Helsingin musiikkiopisto.

Alla: Tammisalons Leppisaarenpuistossa kasvaa vehmas pähkinäpensaslehto.

Ylinnä: Degerön kartanopuutarhan jaloja lehtipuita voi ihailla kartanon ohi kulkevalta reitiltä. / Yllä: Rastilan ja Puotilan uimarannat sijaitsevat, kuten kartanotkin, vain kivenheiton päässä toisistaan. (MS) / Alla vasemmalla: Puotilan kartanossa toimii ravintola. / Alla oikealla: Roihuvuoren rannassa on näyttävä allikkoinen tervaleppäluhta.

Laajasalon hiekkarannan kilpikaarnamäenny muodostavat harvinaislaatuksen tilallisen elämyksen. / Alla: Ramsinniemen huvila-asutusta.

Reitti 6: Vartiokylänlahden kierros

Vartiokylänlahti on Itä-Helsingin kulttuuripuiston ydinaluetta, kallioperän murroslinjaan syntynyt laaksojen ja kallioiden ketju. Reitin varrella on viisi kartanoympäristöä, vanhaa huvila-asutusta, Vartiokylän keskiaikainen linnavuori sekä useita muinaisrantoja. Luontokohteet vaihtelevat rehevistä lehdoista ja kosteikoista hiekkarantoihin ja kulttuurikasvillisuuteen. Rantareittien suuri osuus tuo sisälahtien ja -saariston merellisen maiseman oleelliseksi osaksi kierrosta.

Reitti kulkee pääosin olemassa olevia reittejä pitkin. Rengasmaisen reitin toteutuminen edellyttäisi kuitenkin (reitin 5 tapaan) Vartiosaaren kautta kulkevien yhteyksien järjestämistä. Yli 16 km pitkä reitti taituisi sujuvimmin pyörän selässä. Reitin voi jakaa myös osiin tai yhdistää julkiseen liikenteeseen. Kotiluotoon pääsy vaatisi vesibussiyhteyden.

Reitti 7: Purolaaksoista lahdenpohjukkaan

Mellunkylänpuron ja Broändanpuron laaksopainanteita seuraileva reitti kiertää myös Vartiokylänlahden pohjukaa. Kierroksella voi aistia maisemassa tapahtuneen muutoksen mautilojen ja kartanoiden ajan avoimista viljely- ja laidunmaisemista puoliavoimiksi luhdiksi ja lopulta rehevän kasvillisuuden sulkemiksi lehdoiksi. Maankohoamisen historia on myös läsnä matalan Vartiokylänlahden ruovikoista mäkien rinteiden muinaisrantoihin.

Kierroksen lähtöpisteenä voi olla Rastilan tai Mellunmäen metroasema. Reitti muodostuu 7 km:n ja 4 km:n renkaista, jotka soveltuvat myös kävellen kuljettaviksi. Koko 11 km:n kierroksen taittaa sujuvimmin polkupyörällä. Reitin varrella on muutama Tankovainion tulevan pientaloalueen myötä rakennettava osuus, mutta kierros voidaan tehdä myös nykyisiä reittejä käyttäen.

Kaupungin omistama Villa Borgs olisi mahdollista tuoda yhdeksi reitin varren nähtävyyksistä: yleisölle avointa toimintaa voisi kehittää esimerkiksi koulukasvitarhan muodossa Paul Olssonin 1900-luvun alun puutarhasuunnitelmaa hyödyntäen. Luontaisten näköalapaikkojen, Vartiokylän linnavuoren, Vanttikallion ja Naulakallion, kasvillisuutta tulisi hienovaraisesti poistaa näkymien avaamiseksi.

Reitti 8: Mustavuori ja Mellunmäen luhta

Kierroksella tutustutaan Mustavuoren länsireunan ensimmäisen maailmansodan aikaisiin linnoitusrakenteisiin. Reitti kulkee Mustavuoren metsäisellä Natura-alueella ja sivuaa Broändan purolaakson linnuston kannalta arvokasta luhtamaisemaa.

Reitti on suunniteltu jalan kuljettavaksi; Mustavuoren tykkikitiet eivät sovellu pyörällä ajoon. Kierros on pituudeltaan 2,8 km ja reitiltä on lähimmille bussipysäkeille reilun puolen kilometrin matkat.

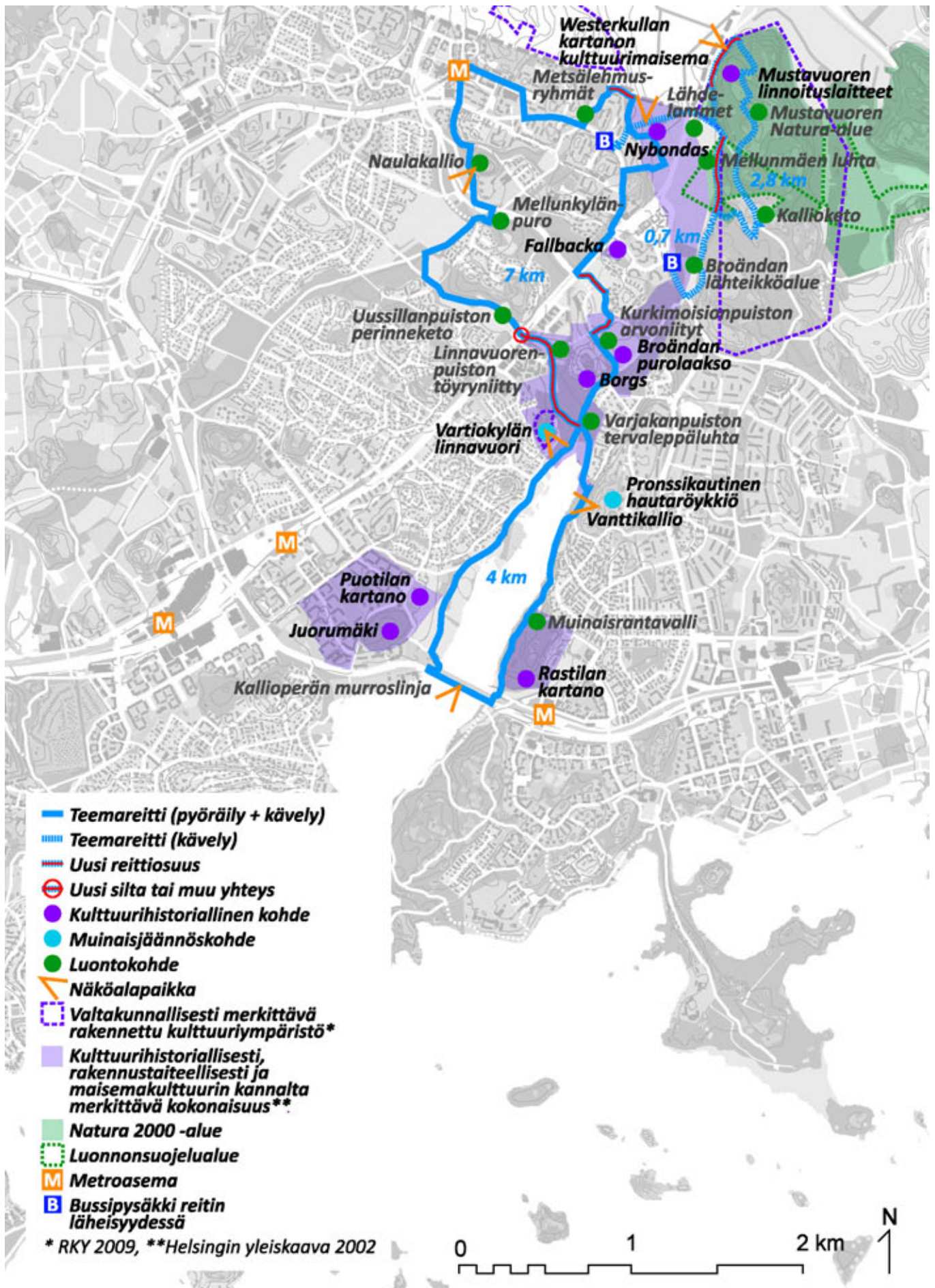
Kierroksen toteuttamiseksi ehdotetaan kahden uuden reittiosuuden rakentamista. Mustavuoren länsireunaan perustettaisiin kapea kävelypolku, joka ohjaisi kulkua ja ehkäisisi maaston kulumista muualla metsässä. Mellunmäen luhtan itäreunaan tulisi myös uusi ulkoilutie, joka parantaisi samalla pohjois-etelä-suuntaisia seudullisia viherysteyksiä.

Yllä: Linnavuorenpuiston töyryniitty. / Vasemmalla: Mustavuoren I maailmansodan aikainen kivetty tykkitie. / Ylinnä oikealla: Mellunkylänpuro lähellä Broändan puron haaraa. / Ylhäällä oikealla: Mellunmäen luhta. / Oikealla: Villa Borgs. (MS)

Yleiset kehittämistavoitteet

Saavutettavuuden ja sisäisten yhteyksien parantaminen

Reittiverkoston täydentäminen

Merelliset ulkoilureitit ovat tärkeä osa Itä-Helsingin kulttuuripuiston vetovoimaisuutta. Tavoitteena on täydentää reittiverkoston kattavaksi ranta-alueita painottaen. Osa puuttuvista reiteistä on jo asemakaavoitettu mutta rakentamatta. Osa olemassa olevista kävelyreiteistä tulisi kehittää myös pyöräilyyn soveltuviksi. Osa reittiyhteyksistä edellyttää vielä tarkempaa suunnittelua.

Uudet sillat tai vaihtoehtoiset yhteydet

Suunnitelmassa on nostettu esille neljä Itä-Helsingin kulttuuripuiston kannalta keskeistä yhtestarvetta: Ramsinniemenstä Vartiosaareen, Laajasalosta Vartiosaareen, Herttoniemenrannasta Killingholman kautta Tullisaareen sekä Kulosaaresta Tullisaareen. Näistä kolmeen ensimmäiseen ehdotetaan sillan tai muun vaihtoehtoisen yhteyden tutkimista (esim. lossi tai tiheä vesibussiyhteys). Kulosaaren ja Tullisaaren väliseksi yhteydeksi ehdotetaan maiseman erityisarvojen sekä suunnitteilla olevien Kruunusiltojen vuoksi joko lossi- tai tiheän vesibussiyhteyden tutkimista.

Rantavyöhykkeellä kulkeva reitti sovitetaan ympäröivään maisema- ja kaupunkirakenteeseen. Merellisellä ulkoilureitillä on monta ilmettä: ylempi kuva on Vartiokylänlahden pohjoispäästä, alempi Herttoniemenrannasta.

Paikat, joihin ehdotetaan joko sillan tai muun vaihtoehtoisen yhteyden tutkimista. Vasemmalta oikealle: Kulosaaresta Tullisaareen, Herttoniemenrannasta Killingholmaan, Laajasalosta Vartiosaareen ja Vartiosaaresta Ramsinniemeen.

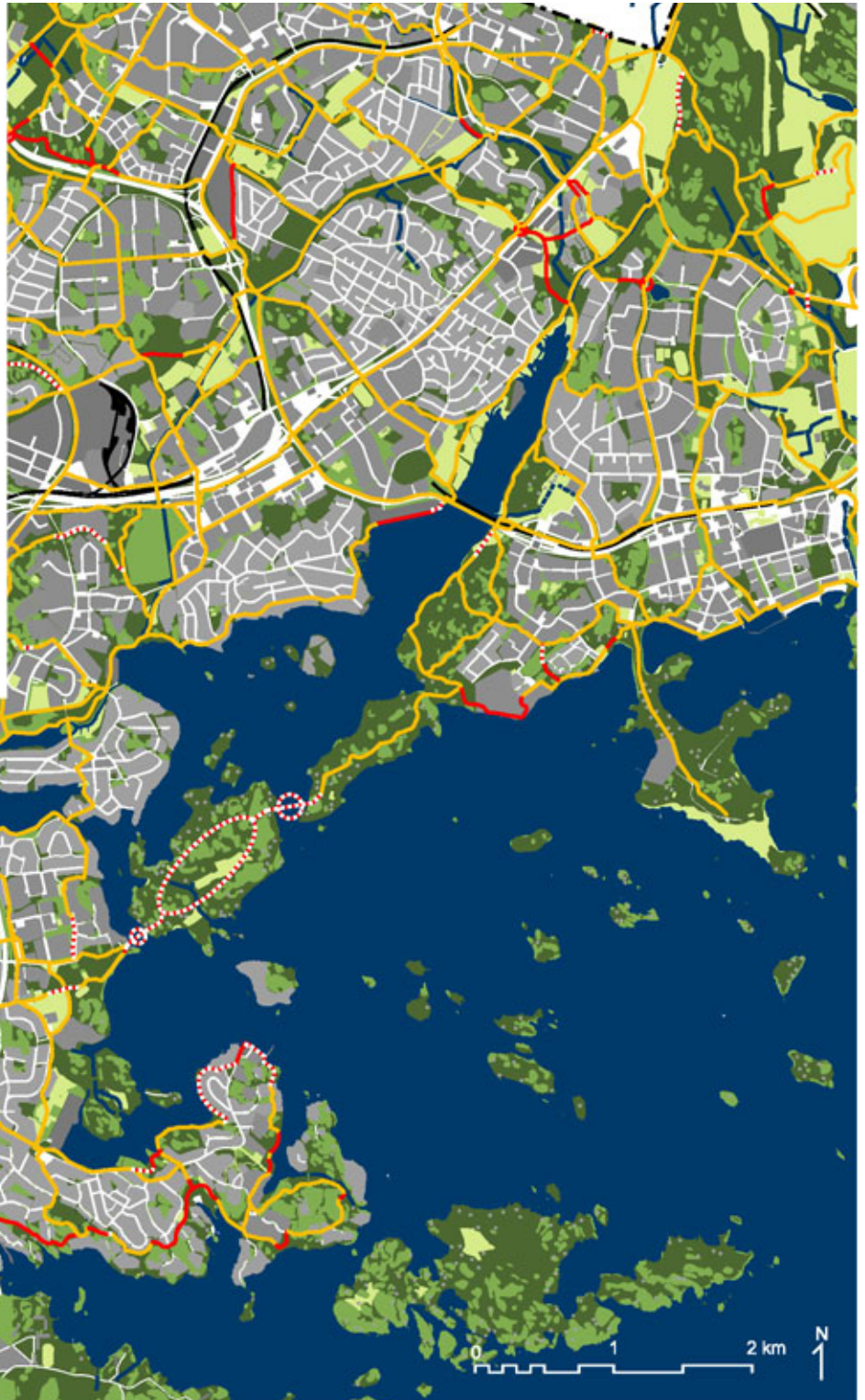

REITIT JA YHTEYSTARPEET

Kartalla on esitetty nykyinen pyöräily- ja kävelyreittiverkosto, asemakaavoitetut mutta vielä rakentamattomat reitit sekä ehdotetut uudet reitit. Ehdotetut uudet sillat, alikulut tai muut näitä korvaavat yhteydet on ympyröity.

Lähteenä on käytetty seuraavia suunnitelmia: Helsingin pääraittien tavoiteverkko 2015 ja Helsingin pääulkolureitistö (tavoitetilanne). Olevat ja asemakaavoihin merkityt reitit on kartalla piirretty todellisille paikoilleen, uudet reitit suuntaa antavasti.

- Oleva pyöräily- ja/tai kävelyreitti
- Uusi pyöräily- ja/tai kävelyreitti, asemakaavassa
- ⋯ Uusi pyöräily- ja kävelyreitti, suunniteltava
- Uusi silta-/alikulku-/muu yhteys

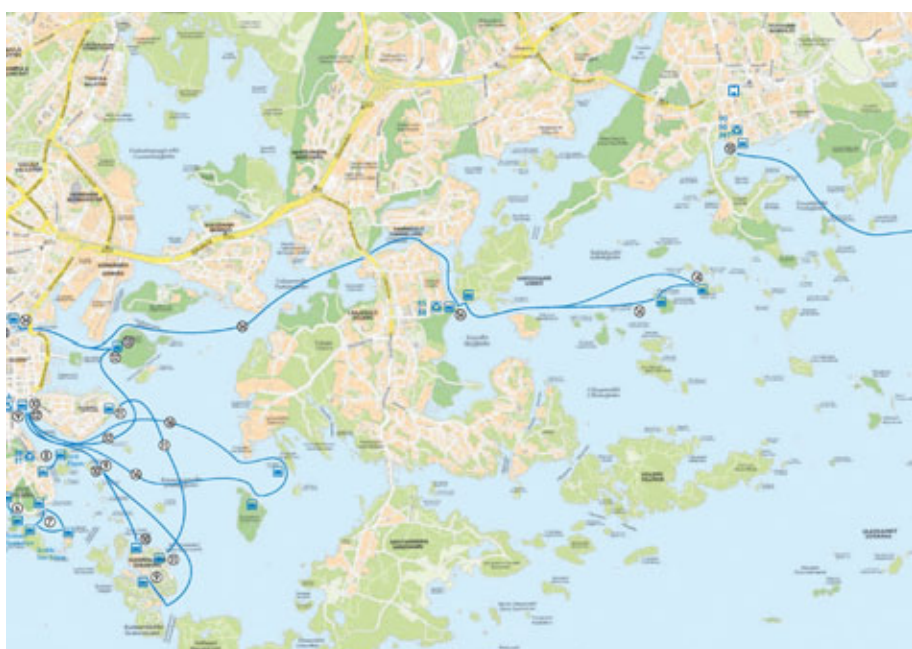

Vesiliikenteen kehittäminen

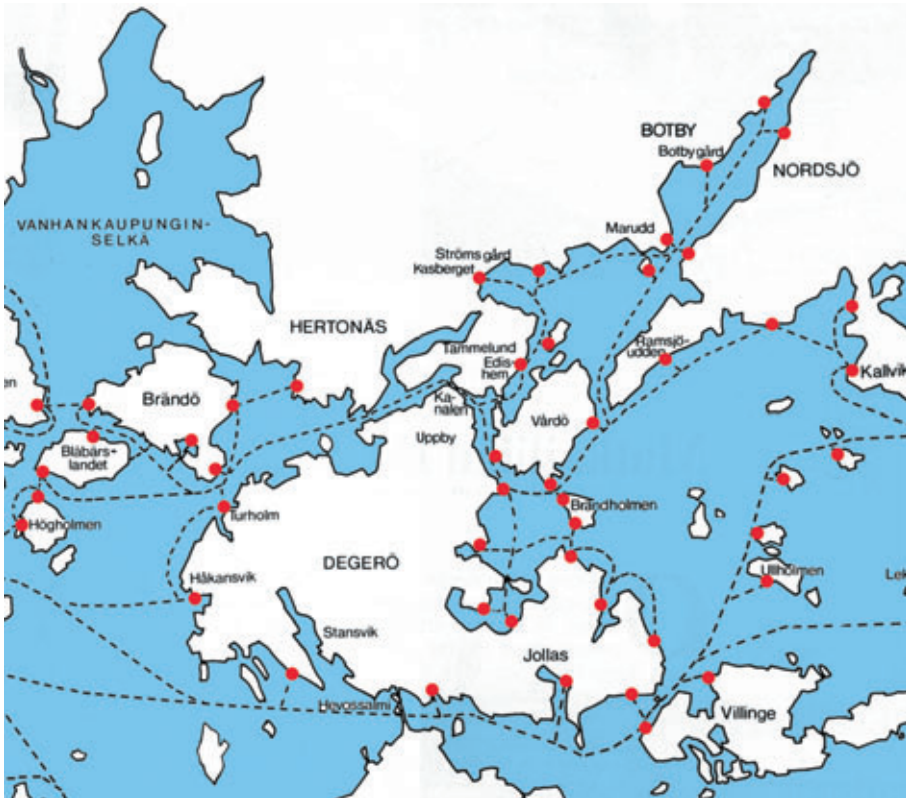
Itä-Helsingin kulttuuripuisto, höyryvenien aika historiallisena esikuvanaan, tarjoaa erinomaiset puitteet myös vesiliikenteen kehittämiseksi. Kiertävät vesibussiristeilyt ovat erittäin suosittuja, mutta niihin ei sisälly rantautumismahdollisuutta. Tällä hetkellä vain Vartiosaaren, Satamasaaren ja Isoon liluotoon on julkinen vesibussiyhteys. Tavoitteena on kehittää vesiliikenteen toimintaedellytyksiä, kuten väyliä ja rantautumislaitureita, siten, että mahdollistetaan useista pysähdyspaikoista koostuva, Itä-Helsingin rantoja ja saaristoa kiertävä vesibussireitti. Vesibussilaiturilta matkaa voisi jatkaa esimerkiksi Itä-Helsingin kulttuuripuiston teemareittejä seuraten.

Monen vanhan huvilan rannassa on ollut jyrkää kiviperustainen laiturirakennus höyryvenien rantautumista varten. Käyntikohteiksi soveltuvien kaupungin omistamien kartanoiden ja huviloiden laitureita voisi kunnostaa myös nykyisiä vesibusseja ajatellen. Kuvassa Matosaaren raunioitunut kivilaituri.

Vesibusseilla liikennöitävät linjat Itäisen kulttuuripuiston alueella. Ainoa rantautumisen mahdollistava linja kulkee Hakaniemestä Reposalmen ja Vartiosaaren laitureihin ja siitä edelleen Satamasaaren ja Isoon liluotoon (ote Liikuntaviraston esitteestä Vesireitit Helsingissä 2011).

Höyryveneliikenteen reitistö 1880-luvulta 1910-luvulle. Kuva kirjasta Riimala (1987): Höyryä Helsingin vesillä. Maihinnousupaikat korostettu punaisella.

Alla: Vesibussiliikennelaiturit vuonna 2008. Itä-Helsingin kulttuuripuiston alueella on ainakin 12 vesibussiliikennöintiin soveltuvaa laituria. Lisäksi Kotiluodossa on vesibussin rantautumiseen soveltuva laituri (ei merkitty karttaan) (Kuva: Liikuntavirasto).

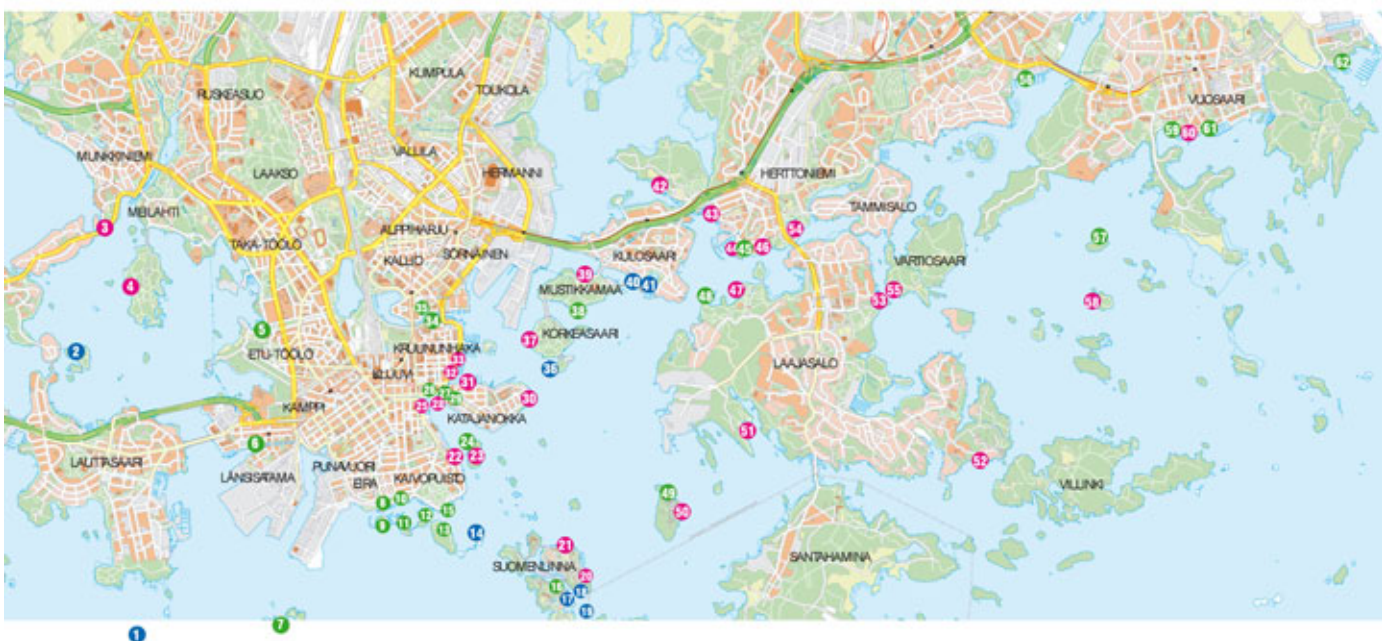
VESIBUSSI LIIKENNELAITURIT 2008

- Helsingin kaupunki / LIV
- Helsingin kaupunki / HKR / Helsa / HKL / Kiv
- Suomen valtio - seurakuntayhtymä - Yksityinen

1 Melkki	11 Liuskasaari	21 Lauttala
2 Mustasaari (sin.)	12 Uunisaari	22 Olympiaranta
3 Pikkuniemi	13 Harakka	23 Klippa
4 Seurasaari	14 Särkkä	24 Valkosaari
5 Taivallahti	15 Ullanlinnanaiduri	25 Lyypekinlahti
6 Ruoholahti	16 Opastuskeskus	26 Kalera-allas
7 Pihlajasaari, Merisatama	17 Tykistölahden pohjukka	27 Keisariniemi
8 Sirpalesaari	18 Tykistölahti, etelä	28 Suomenlinnanlautan laiturit
9 Sirpalesalmi	19 Kustaanmiekka/Kuninkaaportti	29 Linnanlahti
10 Liuskasaaren lähtölahti	20 Huoltalahti	30 Katajanokan tavaralahti

31 Merittulintori
32 Pohjoisranta
33 Halkolahti
34 Kirjanranta
35 Hakaniemenranta
36 Hylkysaari
37 Kerkesaari
38 Mustikkamaa, etelä
39 Mustikkamaa, pohjoinen
40 Valas, länsi ja itä
41 Kulosaaren kasino
42 Kulosaaren kartano, länsi/itä
43 Amiraali Cronstedtin ranta
44 Reginanranta
45 Reginanranta
46 Neitojenranta

47 Tuulisaari
48 Pyysaari
49 Vasikkasaaren venesatama
50 Vasikkasaari
51 Stansvikin kartano
52 Porvariskuninkaan puisto
53 Reposalmi
54 Herttoniemen kartano
55 Vartiolahti
56 Vartiokylänlahden venesatama
57 Malkasaari
58 Satamasaari
59 Kaikkihiekantori
60 Hiekkajalanpuisto
61 Hiekkalahti
62 Porslahti

Toiminnallisen sisällön kehittäminen: merelliset palvelut, matkailu ja puutarhat

Tavoitteena on lisätä Itä-Helsingin kulttuuripuiston merellistä palvelutarjontaa. Vieraskäytävät, melonta ja soutuveneiden vuokraus ovat kysyttyjä palveluja, joiden tarve tulisi huomioida tulevassa suunnittelussa. Itä-Helsingin kulttuuripuistossa on myös hyvät edellytykset matkailun kehittämiseksi: kaupungin omistamat kartanot, huvilat ja puutarhat tarjoavat mahdollisuuksia mm. opastettujen kierrosten, tapahtumien sekä majoitus-, ravintola- ja kahvilapalveluiden kehittämiseksi. Tavoitteena on myös edistää siirtolapuutarha- ja palstaviljelytoimintaa sekä selvittää puutarhaopetusta ja tiedotusta tarjoavan koulukasvitarhan edellytyksiä alueella.

> Nykyiset toiminnot, ks. liitekartta ”Liikunta-, retkeily- ja virkistystoiminnot” raportin lopussa.

Kaupungilla ei ole omia vieraskäytäviä, vaan toiminnasta vastaavat yksityiset yritykset. Monet venekerhot tarjoavat myös vieraskäytäviä. Lyhytaikaisia pysähdyspaikkoja kaivataan kuitenkin vetovoimaisiin paikkoihin, kuten torien, nähtävyyksien ja retkikohteiden yhteyteen. Kaupungin ylläpitämiä retkisatamia on mm. Pihlajasaaressa ja Kaunissaassa. Kuvassa Vuosillan Veneilijöiden satama Meri-Rastilassa.

Soutuvene sopii mainiosti suojaisille vesille (kuva: Helsingin kaupungin kuvapankki).

Itä-Helsingin kulttuuripuistossa on erinomaiset edellytykset melonnan harrastamiseen: pitkä rantaviiva saarineen, salmineen ja kanavineen tarjoaa monia kiinnostavia reittivaihtoehtoja. Sisäsaariston tuulensuojaiset merialueet sopivat hyvin myös aloittelijoille. Melontaseuroja tai kajakkeja vuokraavia yrityksiä löytyy tällä hetkellä ainakin Marjaniemestä ja Kallahdesta.

”Itä-Hki on saaristoluontoa! Miten se huomioidaan nykyään?” (Kerrokartalla 2011)

Itä-Helsingin kulttuuripuiston alueella on kuusi kaupungin ylläpitämää uimarantaa, joista kolmella on myös talviuintimahdollisuus. Lisäksi joissakin puistoissa on valvomattomia uimapai-

koja. Kruunuvuorenrantaan on suunnitteilla uimaranta. Vartiosaaressa tai Ramsinniemessä saataisi olla tarvetta yleiselle uimarannalle tai paikalle. Kuvassa Marjaniemen uimaranta.

Grillipaikka Meri-Rastilan rannassa.

"Nuotiopaikka lähiretkeilyyn on mahtava. Ohjeistusta tarvitaan monikielisesti, jotta vältetään metsäpalovaarat ja roskaamisen haitat." (Kerrokartalla 2011)

Mellunmäessä tutkitaan uuden siirtolapuutarhan perustamista nykyisen palstaviljelyalueen paikalle. Tällä hetkellä Itä-Helsingin kulttuuripuistoa lähimpänä ovat Marjaniemen ja Herttoniemen siirtolapuutarhat. Kuva Herttoniemen siirtolapuutarhasta. (MK).

Palstaviljelyä Kurkimoisionpuistossa Broändan purolaaksossa. Itä-Helsingin kulttuuripuiston alueella palstaviljelyä voi harrastaa lisäksi Mellunmäessä, Puotilassa ja Vartiosaaressa. (MS)

Villa Kaislikko Vartiosaaressa on komea huvila, jota ympäröi rakennettu, joskin hieman villiintynyt puutarha. Paikkaan voisi ajatella esimerkiksi ravintola- ja juhlatilatoimintaa.

Kulttuuriperinnön ja maiseman arvojen esilletuominen

Tavoitteena on tuoda paremmin esille Itä-Helsingin kulttuuripuiston teemaan olennaisesti kuuluvaa arvokasta kulttuuriperintöä: muinaisjäännökset sekä kartanot ja huvilat puutarhoineen kuvastavat parhaimmillaan alueen historiaa ja kehitystä paikallista identiteettiä vahvistaen. Kaupungin omistamille arvokiinteistöille tulisi pyrkiä löytämään käyttöä, joka mahdollistaa niiden kokemisen nykyistä laajemmalle ihmisjoukolle. Erityisesti arvokkaimmat kartanopuistot ja tarkoitukseen soveltuvat huvilapuutarhat tulisi pyrkiä kunnostamaan kaupunkilaisille avoimiksi puistoiksi ja käyntikohteiksi. Alueen maisemakuvaa tulisi kehittää sen arvoja ja ominaispiirteitä vahvistavaksi esimerkiksi näkymiä avaamalla.

Kaupungin omistamien arvokiinteistöjen käyttö

Itä-Helsingin kulttuuripuiston kartanoista Helsingin kaupunki omistaa Puotilan, Rastilan, Stansvikin, Jollaksen ja Strömsin kartanot sekä Tullisaaressa sijaitsevat rakennukset Deckerin huvilaa lukuun ottamatta. Kartanot kiinnostavat ihmisiä suuresti, joten olisi toivottavaa, että niihin olisi mahdollista tutustua. Esimerkiksi yksityisen yhdistyksen

omistamassa Herttoniemen kartanorakennuksissa toimii museo, ravintola ja kahvila. Kartanopuisto on yleistä virkistysaluetta.

Puotilan kartanossa on kahvila-ravintola. Kaupunki on laittanut kartanon myyntiin, mutta sen käyttötarkoitus tulee säilymään ennallaan. Rastilan kartano on osa kaupungin leirintäaluetta. Päärakennuksessa sijaitsevaan kahvila-ravintolaan on vapaa pääsy. Strömsin kartanossa toimii Itä-Helsingin kuvataidekoulu ja Itä-Helsingin musiikkiopisto. Ammattiyhdistyskäytössä oleviin Jollaksen ja Stansvikin kartanoihin olisi toivottavaa kehittää myös laajemmalle yleisölle avointa toimintaa.

Kaupunki omistaa myös useita arvokkaita huviloita puutarhoineen. Huviloiden suhteen tulisi selvittää, onko niihin mahdollista tuoda kaupungin omaa toimintaa. Monessa huvilassa on lisäksi suunniteltu puutarha, joka kunnostettuna voisi houkutella myös kävijöitä. Toimintaa olisi siis hyvä suunnitella myös tästä näkökulmasta.

Tavoitteena on paitsi yhteisen kulttuuriperintömme näkyvyys, myös sen säilyttäminen. Kullekin kiinteistölle parasta käyttötarkoitusta, toimintaa ja omistussuhdetta on harkittava tapauskohtaisesti näitä tavoitteita vasten.

"Minulla oli 7 vuotta vuokralla vanha talo vastapäätä Killingholmaa. Se sijaitsi mäen päällä ja siinä oli hieno näköala ja toimiva kakluuni sisällä. Siellä tein maalauksia, kirjoitin ja mietin maailmaa. — Naapurini kuvanveistäjä Catharina Kajanderin ja siskoni runoilija Marjut Tawnastin kanssa pidimme taidenäyttelyn jossa kävi paljon ihmisiä. Tullisaari oli silloin aktiivisessa kulttuurikäytössä ja toimimme yhteistyössä Ackten huvilan kanssa ja voisi olla sitä edelleenkin, mutta talon kunto huononi dramaattisesti ja jouduin luopumaan siitä. — Toivottavasti kaupunki keksii jonkun toimivan ja elävän idean paikalle ettei siitä tule tylsää oleilupuistoa. Paikalla on pari muutakin tyhjillään olevaa vanhaa taloa ja yksi asuintalo, jossa asuu taiteilija. Muuhinkin voisi olla kiinnostuneita jos vuokra ei olisi liian korkea tai kunto liian huono. He myös ylläpitäisivät niitä, kuten minäkin tein." (Pekka Hongiston muistoja Tullisaaresta, Kerrokartalla 2011)

"Kartanossa toimi lasten kuvataidekoulu. Sen leivät natisevat lattialankut ja suuret ikkunat tekevät taidekoulusta taianomaisen. Olimme etuoikeutettuja kun saimme piirtää niin ibanas-sa paikassa." (Strömsin kartanosta, Kerrokartalla 2011)

Kartanoiden näkyvyys maisemassa

Entisten maatalousmaiden muuttuminen rakennetuiksi tai viheralueiksi on mullistanut kartanoiden aseman maisemassa. Aiemmin peltoaukeiden keskellä maiseman kiintopisteinä sijainneet kartanot peittyivät nykyisin vehreän lehvästön taakse. Entisaikaan rannalla sijainneen kartanon tuli näkyä myös merelle, joka oli vesiliikenteen valtakaudella usein tärkein saapumissuunta.

Kartanoiden aseman vahvistamiseksi tulisi kasvillisuutta harkiten avata ja näkymiä palauttaa. Joissain tapauksissa kartanon merelle näkyvä osa on sen puisto – sitäkään ei tulisi piilottaa villinä rönsyilevän rantakasvillisuuden taakse. Kartanoiden liittymiseen muihin viheralueisiin ja toimintoihin tulee myös kiinnittää erityistä huomiota.

Vasemmalla: Rastilan leirintäalueella sijaitseva kartanopuutarha on rajattu rannasta verkkoaidalla. Maisemakuvan ja toiminnan harmoninen yhdistäminen voi joskus olla haasteellista.

Puotilan kartano jää vastarannalta katsottuna puiden katveeseen. Tilannetta voi verrata esim. sivun 14 von Wrightin maalaukseen, jossa kasvillisuus kartanon edustalla on matalampaa ja rakennus näkyy komeasti merelle. (MS)

Tullisaaren puisto erottuu mereltä katsottuna selvästi muutoin varsin metsäisestä rantavyöhykkeestä.

Herttoniemen kartanopuisto jää vesillä kulkijalta huomaamatta.

Metsän harventaminen voisi avata Vuosaaren Vanttikalliolta näkymän Vartiokylänlahdelle.

Kolme kuvaa yllä: Vartiosaaren Sunnank. Huvilan puutarhasta on säilynyt 1920-luvulta Bengt Schalinin suunnitelma, jonka pääpiirteet ovat yhä erotettavissa puutarhan villiintyneestä nykytilasta huolimatta.

Alla: Ramsinniementieltä ei näe merelle, vaikka niemi onkin suhteellisen kapea. Tieltä voisi olla opasteita rannalle perustettaviin tauko- tai katselupaikkoihin.

Alinna: Näkymä Jollaksen kartanolta viereiselle Saunalahdelle olisi vielä helposti palautettavissa.

Merinäkyvät ja näköalapaikat

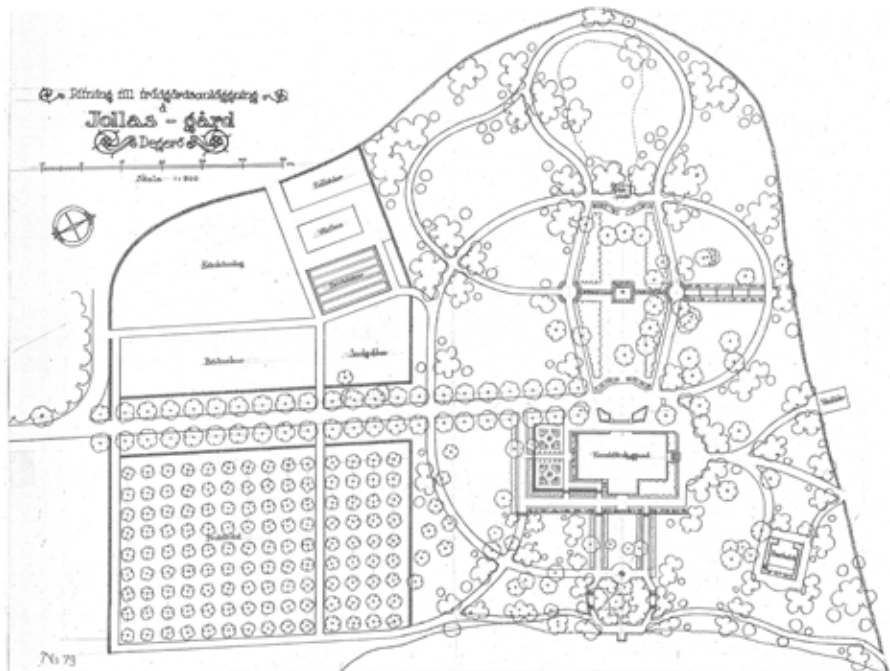
Metsittyminen sulkee myös merinäkyviä. Reiteiltä tulisi avata sopiviin kohtiin näköaloja, jotta yhteys veteen ei katoaisi tai muuttuisi toisarvoiseksi. Aina reitiltä ei ole rakentamisen, maastonmuotojen tai muiden luonnonolojen vuoksi mahdollista avata näkymää merelle. Tällöin tulisi järjestää reitiltä rantaan poikkeavia katselupaikkoja, jotka voivat toimia myös taukopaikkoina penkkeineen.

Teemareittisuunnitelmiin on merkitty muutamia muuta maastoa korkeammalla olevia näköalapaikkoja. Vartiokylän linnavuori ja Vanttikallio ovat esihistoriallisia tähtystyspaikkoja, jotka yhä edelleen tarjoavat hienoja näkymiä ympäristöönsä. Metssä varovasti harventamalla voitaisiin palauttaa osittain myös näkymä merelle, mikä lisäisi näköalapaikan arvoa ja auttaisi hahmottamaan paikan sijainnin osana suurmaisemaa. Vanttikalliolla voisi harkita myös ympäristöstään korotetun katselupaikan rakentamista.

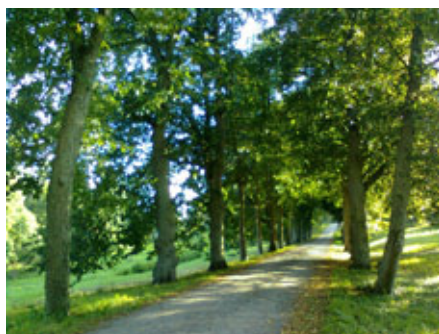

Kartano- ja huvilapuutarhojen kunnostus

Kartano- ja huvilapuutarhat ovat olennainen osa Itä-Helsingin kulttuuriperintöä, josta hienoina esimerkkeinä ovat Tullisaaren ja Herttoniemen huolella kunnostetut kartanopuistot. Stansvikin, Jollaksen ja Rastilan kartanopuutarhoilla olisi niin ikään edellytyksiä kävijöitä kauempaakin houkutteleviksi kohteiksi. Jollaksen ja Rastilan kartanopuutarhoista on olemassa Paul Olssonin uudistus suunnitelmat. Puistojen nykytila tulisi inventoida ja laatia kunnostussuunnitelma Olssonin suunnitelmien pohjalta.

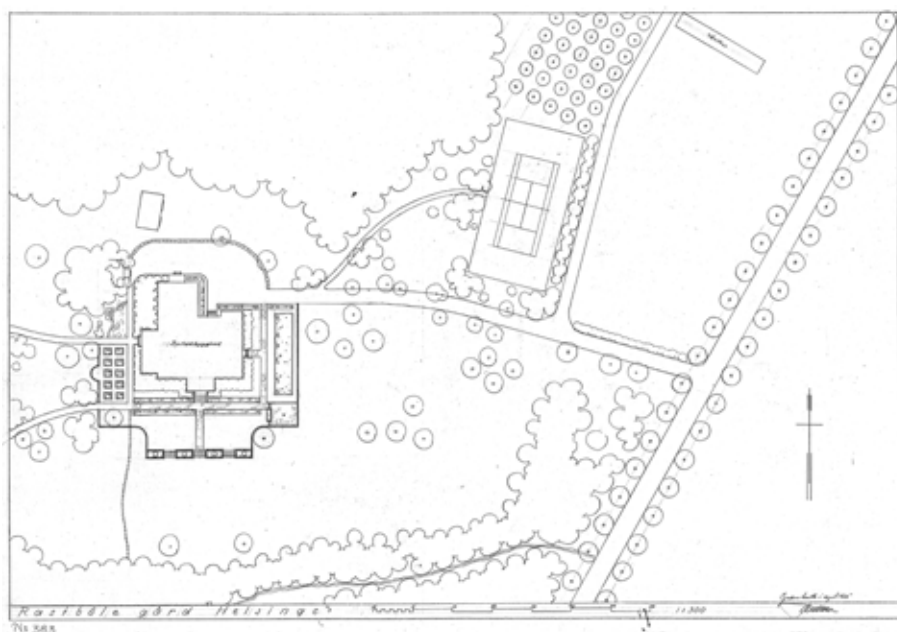

Paul Olssonin (1890–1973) suunnitelma Jollaksen kartanopuutarhan uudistamiseksi 1920-luvulta. Alla kuva Jollaksen kartanon hedelmätarhasta ja lehmuskujanteesta.

Alla vasemmalla: Paul Olssonin laatima uudistus suunnitelma Rastilan kartanopuistoon 1900-luvun alusta.

Alla: Paul Olsson on laatinut suunnitelman myös Matosaareen. Huvila on tuhoutunut tulipalossa 1960-luvulla, mutta puutarha on edelleen yksi Helsingin hienoimmista historiallisista huvilapuutarhoista, joka ansaitsisi tulla kunnostetuksi.

Vedenlaadusta ja pienvesistä huolehtiminen

Itä-Helsingin kulttuuripuiston merellisyyttä on myös maankohoamisen historia, joka näkyy rehevinä purolaaksoina, kosteina painanteina ja merenrannan ruovikoina. Pienvesiluonnon moninaisuutta tulee vaalia, samoin kuin huolehtia meriveden laadusta, johon vaikuttaa etenkin suojaisissa lahdis- ja salmissa valuma-alueelta laskevien vesien laatu.

Ylimääräistä kuormitusta tulee välttää käsittelemällä hulevedet koko valuma-alueella mahdollisimman lähellä syntypaikkaa. Tarvittaessa viheralueille voidaan rakentaa esimerkiksi kosteikkoja, jotka puhdistavat hulevesiä ennen niiden laskemista mereen. Venesatamien ja muiden rantavyöhykkeellä toimivien tulisi myös pitää erityistä huolta ympäristönsä vedenlaadusta.

> Valuma-alueet ja pienvedet, ks. liitekartta ”Vesi-olot” raportin lopussa.

Pikku-Sarvaston ja Iso-Sarvaston lahtien välinen rehevä kosteikkopainanne Degerön kartanon eteläpuolella. Alueelle on rakennettu tulvasuojelupatoja ja -valleja.

”Mattolaitureille Herttoniemessä ja Tammisalon kanavan läheisyydessä tulisi keksiä ja mahdollistaa uudentyylistä käyttöä. Ei enää liata sisälahtia pesuvesillä. Vältetään kuitenkin alueilla lisääntyvää Kanadanbanhdyhdyskunnan kasvamista.” (Kerrokartalla 2011)

Broändan purolaaksoa tullaan lähivuosina kunnostamaan Vartiokylänlahden tulvasuojelusuunnitelman (HKR 2010) mukaisesti. Purouomaa siirretään ja sen itäpuolelle rakennetaan tulvavalli, jonka päällä kulkee ulkoilureitti. Viereisen kuvan rumpu korvataan sillalla, mikä lisää ylityspaikan elämyksellisyyttä. Purojen ylityksiin ja niiden jäsentelyyn tulisi kiinnittää huomiota myös muualla Itä-Helsingin kulttuuripuiston alueella.

Tiedotus ja tapahtumat

Itä-Helsingin kulttuuripuisto on enemmistölle vielä tuntematon käsite. Tavoitteena on laatia puistolle omat verkkosivut, joilta voisi saada perustietoa alueesta sekä ladata mm. käsillä olevan raportin. Jatkossa sivuja voisi kehittää edelleen: sivuilla voisi esimerkiksi seurata alueen suunnittelun edistymistä sekä saada tietoa alueen kulttuuritoiminnasta ja tapahtumista. Sivustolla tulisi olla myös mahdollisuus ideoida, kommentoida sekä antaa palautetta tehdyistä suunnitelmista ja luonnoksista.

Tavoitteena on laatia Itä-Helsingin kulttuuripuistosta helposti maastossa mukana kulkeva taskuesite Keskuspuiston tapaan. Esitteestä tulisi laatia myös kansainvälinen versio, joka toisi esille Itäisen Helsingin ominaispiirteitä ja kirkastaisi Helsinki-kuvaa ulkomaiselle yleisölle.

Tavoitteena on edistää etenkin Itä-Helsingin kulttuuripuiston teemoja näkyväksi tekemää toimintaa. Alue tarjoaa erinomaiset mahdollisuudet opastettujen kierrosten ja retkien järjestämiseen. Kulttuuritapahtumia kartanoissa, huviloissa, puistoissa ja puutarhoissa voitaisiin ideoida yhdessä asukkaiden, alueella toimijoiden ja kaupungin eri hallintokuntien kanssa.

Itä-Helsingin kulttuuripuistosta järjestettiin kaikille avoin Kerrokartalla-internetkysely huhti–syyskuussa 2011. Kyselyllä kerättiin tietoa ihmisten mielipaikoista sekä muistoja alueen huviloista ja kartanoista sekä tehtiin Itä-Helsingin kulttuuripuiston käsitettä tunnetuksi. Kerättyä aineistoa on hyödynnetty suunnitelman laadinnassa. Aineistoon voi tutustua osoitteessa <http://kerrokartalla.hel.fi/?q=node/653>.

Puistokulttuurin edistämistä naapurikaupungin malliin: Vantaan Håkansbölen kunnostetun kartanopuiston avajaisia juhlittiin kustavilaisessa hengessä elokuussa 2011.

Yhteenveto kehittämistavoitteista

1. Saavutettavuuden ja sisäisten yhteyksien parantaminen

- täydentämällä reittiverkosto kattavaksi ranta-alueita painottaen
- tutkimalla uusien, merkittäviä seudullisia ja paikallisia virkistysyhteyksiä avaavien siltojen rakentamista sekä vaihtoehtoisia tapoja toteuttaa yhteys (esim. lossi, tiheä vesibussiliikenne)
- kehittämällä vesibussiliikenteen toimintaedellytyksiä siten, että mahdollistetaan useista pysähdyspaikoista koostuva, Itä-Helsingin rantoja ja saaristoa kiertävä vesibussireitti.

2. Toiminnallisen sisällön kehittäminen

- lisäämällä merellistä palvelutarjontaa (esim. vierasvenelaiturit, melonta ja soutuveneiden vuokraus)
- mahdollistamalla matkailun kehittäminen osana Itä-Helsingin kulttuuripuiston palvelutarjontaa
- edistämällä siirtolapuutarha- ja viljelypalsatointia
- selvittämällä koulukasvitarhatoiminnan edellytyksiä alueella.

3. Kulttuuriperinnön ja maiseman arvojen esilletuominen

- etsimällä yhteistyössä muiden hallintokuntien kanssa keinoja kaupungin omistamien arvokiinteistöjen, kuten kartanoiden ja huviloiden, nykyistä julkisemmalle käytölle
- selvittämällä mahdollisuudet kunnostaa arvokkaimmat kaupungin omistamat kartano- ja huvilapuutarhat kaupunkilaisille avoimiksi puistoiksi ja käyntikohteiksi
- kehittämällä alueen maisemakuvaa sen arvoja ja ominaispiirteitä vahvistavaksi.

Itä-Helsingin kulttuuripuiston suunnittelu on vasta alussa. Jo tässä vaiheessa voidaan kuitenkin todeta, että Itä-Helsingin kulttuuripuisto on ainutlaatuinen kokonaisuus, jolla on edellytyksiä kaupungin merelliseksi helmeksi. Alueella on mahdollista tuoda yhteinen kulttuuriperintömme näkyväksi osaksi ihmisten arkea ja luoda samalla jotain aivan uutta ja innostavaa. Kehittämissuunnitelma toimii lähtökohtana Itä-Helsingin kulttuuripuiston jatkosuunnittelussa, jota kaupunkisuunnitteluvirastossa tehdään pääasiassa osayleis- ja asemakaavoituksen yhteydessä.

Itä-Helsingin kulttuuripuiston kehittäminen edellyttää yhteistyötä asukkaiden, alueella toimijoiden sekä kaupungin eri hallintokuntien välillä. Tarvitaan jatkoselvityksiä ja suunnitelmia uusista reiteistä sekä mahdollisista uusista silloista tai niitä korvaavista yhteyksistä. Lisäselvityksiä tarvitaan mm. vesiliikenteen kehittämismahdollisuuksista sekä kaupungin omistamien huviloiden historiasta ja nykytilasta. Tiedotus sekä toiminnan ja tapahtumien tukeminen ovat myös tärkeä osa kulttuuripuiston kehitystyötä.

Itä-Helsingin kulttuuripuisto on sekä viher- ja vesialueiden että rakennetun ympäristön muodostama teemallinen kokonaisuus. Alue on jatkuvassa muutoksessa: uutta rakentamista on tulossa niin kulttuuripuistokokonaisuuden sisälle kuin sen lähituntumaan. Itä-Helsingin kulttuuripuistolle muutokset avaavat ennen kaikkea mahdollisuuksia. Tarvitaan tahtoa kehittää aluetta kokonaisuutena sen arvojen ja ominaispiirteiden kautta.

Itä-Helsingin kulttuuripuiston luonne on merellinen. (MS)

Lähteet

Aukia, Liisa-Maija (2010): Rannansiirtyminen ja ihmisen toimintaympäristön muutos Mäntäjoen laakson alueella esihistoriallisella ajalla. Pro gradu, Maantieteen laitos, Helsingin yliopisto.

Esikaupunkien yleiskaava, liiteraportti 7, Rakennetun ympäristön suojelu (1978, muutettu 1980). Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluvirasto, yleiskaavaosasto. YB:14/78.

Karisto, Maria & Kuokkanen-Suomi, Liisa (1998): Tullisaaren puisto. Puistohistoriallinen selvitys ja restaurointiperiaatteet. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 1998:2.

Kerrokartalla-internetkysely Itä-Helsingin kulttuuripuistosta (4–9/2011). Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto. <http://kerrokartalla.hel.fi/?q=node/653>

Koponen, Heidi (2009/2011): Vartiosaaren maisemaselvitys. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto (painamaton). Saatavilla verkosta: <http://ksv.hel.fi/fi/projektisivu/vartiosaari/julkaisut>

Kähre-Maury, Inga et al. (2007): Matosaaren puutarhahistoriallinen selvitys ja alueen kehittämistavoitteet. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 2007:6.

Levanto, Yrjänä (1971): Helsingin ja sen lähi vaikutusalueen puistojen syntyvaiheita – erityisesimerkinä Tullisaaren puisto Laajasalossa. Taidehistorian pro gradu. Helsingin yliopisto.

Liljestrand, Holger (2000): Laajasalon kanava vihittiin käyttöön 1874, teoksessa Itä-Helsingin vaiheita ja nähtävyyksiä. Forssa.

Luho, Ville (1965): Helsingin pitäjän esihistoria, teoksessa Helsingin pitäjän historia. Porvoo.

Muinaisjäännösrekisteri (2011): Museoviraston Kulttuuriympäristö-rekisteriportaalii. <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovelus/rekisteriportaali/portti/default.aspx> (luettu 5.9.2011).

Riimala, Erkki (1987): Höyryä Helsingin vesillä. Pääkaupungin paikallisliikenteen höyryvenettä ja saaristoreittien matkustajahöyrylaivoja. Helsinki.

Soini, Mari (2008): Itä-Helsingin kulttuuripuisto. Arvoja ja kehittämisideoita. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto (julkaisematon).

Stansvikin kartanoalue. Ympäristöhistoriallinen selvitys. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 2003:1.

Stansvikin kartanoalue. Hoito- ja kehittämisperiaatteita sekä suosituksia jatkosuunnittelulle. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosaston selvityksiä 2003:3.

Törrönen, Sirpa (2010): Maisema-analyysi – Helsinki, maisema-analyysin teoriaa ja Helsingin maisema-analyysi. Maisema-arkkitehtuurin diplomityö. Aalto-yliopiston teknillinen korkeakoulu.

Vartiokylän linnavuori, Helsingin kaupungin museon verkkosivusto 2004. <http://www.hel2.fi/kaumuseo/linnavuori/index.html> (luettu 1.9.2011).

VAT (Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY (2011): Museo- viraston verkkosivusto. http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx (luettu 5.9.2011).

Yoshizaki-Tyrkkö, Keiko (2007): Ramsin- nien rakennukset. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 2007:9.

VALOKUVAT Anna-Kaisa Aalto, ellei toisin mainittu. Etukannen kuva Itäniittynniemen

näköalakalliolta: Maria Karisto. Kuvatekstin lopussa käytetyt kuvaajan nimilyhenteet:

(MK) Maria Karisto

(MN) Mervi Nicklén

(MS) Mari Soini

Liitteenä olevia karttoja on käytetty työssä lähtöaineistona. Kartat ovat muokattu- ja otteita maisema-arkkitehti Sirpa Törrösen diplomityöstä Helsingin maisema-analyysi (2010) ja ne vastaavat pääsääntöisesti tilannetta keväällä 2010 (luonnonarvot kuitenkin vuoden 2011 aineistosta).

1. Maaperä

Lähteet: Geotekninen osasto 2010, Maanmittauslaitos 2009, GTK 2010

Tausta-aineisto © Geologian tutkimuskeskus (GTK)

Tausta-aineisto © Kaupunkimittausosasto, Helsinki 2010, julkaisulupa 070/2010

Tausta-aineisto © Maanmittauslaitos, julkaisulupa 51/MML/10

2. Maastonmuodot

Lähteet: Maanmittauslaitos 2010

Tausta-aineisto © Maanmittauslaitos, julkaisulupa 51/MML/10

3. Vesisuhteet

Lähteet: Kaupunkimittausosasto 2010, Uudenmaan ympäristökeskus 2010, Helsingin kaupungin ympäristökeskus 2010

Tausta-aineisto © Kaupunkimittausosasto, Helsinki 2010, julkaisulupa 070/2010

Tausta-aineisto © Helsingin kaupungin ympäristökeskus

Pohjavesialueet © Uudenmaan ympäristökeskus

4. Maiseman avoimuus

Lähteet: Kaupunkimittausosasto 2010, Maanmittauslaitos 2010, Rakennusvirasto 2008

Tausta-aineisto © Kaupunkimittausosasto, Helsinki 2010, julkaisulupa 070/2010

5. Luonnonarvot

Tausta-aineisto © Kaupunkimittausosasto, Helsinki 2010, julkaisulupa 070/2010

Luontotiedot © Helsingin kaupungin ympäristökeskus 2011

6. Kulttuurihistorialliset kohteet

Lähteet: Museovirasto 2010, Puustinen 2008: Östersundomin merkittävät kulttuuriympäristöt, Yleissuunnitteluosasto 2003

7. Liikunta-, retkeily- ja virkistystoiminnot

Lähteet: Helsingin kaupungin palvelukartta 2010, Ulkoilureittityöryhmä 2008, Liikennesuunnitteluosasto 2009, Liikuntavirasto 2010, Rakennusvirasto 2010, Yli-Jama & FCG Planeko Oy 2009

Tausta-aineisto © Kaupunkimittausosasto, Helsinki 2010, julkaisulupa 070/2010

8. Yleiskaavoitetut viheralueet (tilanne keväällä 2010)

Lähteet: Yleissuunnitteluosasto 2003

9. Asemakaavoitetut viheralueet (tilanne keväällä 2010)

Lähteet: Kaupunkimittausosasto 2010

Tausta-aineisto © Kaupunkimittausosasto, Helsinki 2010, julkaisulupa 070/2010

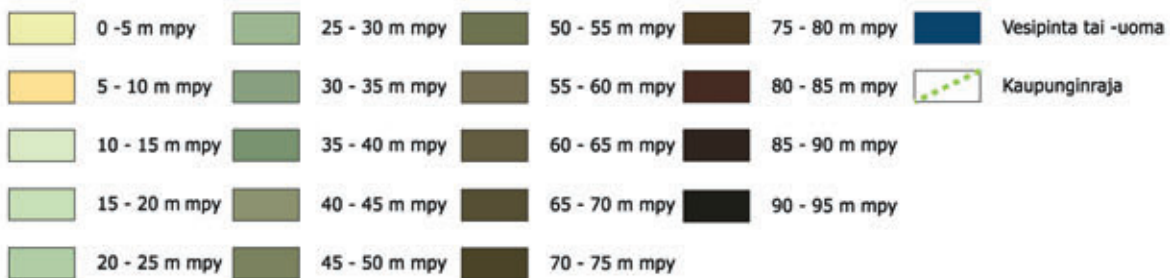
Lisäksi kaikissa kartoissa:

Pohjakartta © Kaupunkimittausosasto, Helsinki 2010, julkaisulupa 070/2010

Maastonmuodot

Olevat, rakennetut korttelialueet merkitty harmailla väreillä

Vesipinta tai -uoma

Valuma-alueen raja

Puro

Ruovikon reuna

Oja tai noro

Tärkeä pohjavesialue

Lähde tai lähteinen alue

Muu arvokas pienvesikohde

Kaupunginraja

Maiseman avoimuus

Olevat, rakennetut korttelialueet merkitty harmailla väreillä

Avoimet alueet

Puoliavoimet alueet

Sulkeutuneet alueet

Vesipinta tai -uoma

Kaupunginraja

Olevat, rakennetut korttelialueet merkitty harmailla väreillä

Geologinen kohde

Arvokas kasvillisuuskohte

Linnustollisesti arvokas kohde

Lepakkokohde

Matelija/sammakkoeläinkohde

Lähde, lähteinen alue

Puro, lampi

Luonnonsuojelualue, Natura 2000 -alue

Perinnemaisema, suojeltu luontotyyppi

Luonnonmuistomerkki, erityiskohde

Kaavassa suojeltu kohde

☐ Vesipinta tai -uoma

 Kaupunginraja

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Helsingin kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja maisemakulttuurin kannalta merkittävät kohteet

Östersundomin merkittävät kulttuuriympäristöt

Liikunta-, retkeily- ja virkistystoiminnot

Oivat, rakennetut korttelialueet merkitty harmailla väreillä

Liikuntapaikat

- Uimaranta
- Talviuintipaikka
- Peli- tai urheilukenttä
- Skeittipuisto
- Golfkenttä tai minigolfrata
- Ratsastustalli
- Retkiluistelurata

Retkeilytoiminnot

- Telttailualue
- Ulkoilumaja
- Luontopolku
- Kesämaja-alueet
- Siirtolapuutarhat
- Viljelypalsta-alue
- Matonpesupaikka
- Pienvenesatama

Muut toiminnot

- Pienvenesatama

Yleiskaavoitetut viheralueet
Tilanne keväällä 2010

Olevat, rakennetut korttelialueet merkitty harmailla väreillä

Virkistysalue

Kaupunginosapuisto

Luonnonsuojelualue

Vesipinta tai -uoma

Kaupunginraja

Asemakaavoitetut viheralueet
Tilanne keväällä 2010

Olevat, rakennetut korttelialueet mer-
kitty harmailla väreillä

Virkistysalueet

Urheilualueet

Uimaranta-alueet

Hautausmaat

Siirtola- tai ryhmäpuutarha-
alueet

Loma- tai matkailualueet

Maa- ja metsätalousalueet

Erikoisalueet

Suojelualueet

Suojaviheralueet

Vesipinta tai -uoma

Tekijä
Anna-Kaisa Aalto

Nimike
ITÄ-HELSINGIN KULTTUURIPUISTON KEHITTÄMISUUNNITELMA

Sarjan nimike
Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 200X:X

Sarjanumero	200X:X	Julkaisu-aika	PV.KK.200X
Sivuja	XX	Liitteitä	0
ISBN	978-952-473-XXX-X (nid) 978-952-473-XXX-X (pdf)	ISSN	0787-9024
Kieli koko teos	FIN	Yhteenveto	FIN

Tiivistelmä

Itä-Helsingin kulttuuripuisto on ainutlaatuinen viheralue- ja kulttuuriympäristökokonaisuus, jonka vahvuuksia ovat merellisyys ja rikas kulttuuriperintö. Alue on yksi Helsingin kuu-desta vihersormesta. Itä-Helsingin kulttuuripuistolle on laadittu suunnitteluperiaatteet se-kä alueen arvoja ja ominaispiirteitä korostava kehittämissuunnitelma.

Raportti sisältää kuvauksen alueen suunnittelutilanteesta, arvoista ja erityispiirteistä sekä maiseman muutoksista esihistoriasta nykypäivään. Teemareittisuunnitelmat nostavat esiin uusia reittiyhteyksiä sekä kiinnostavia kehitettäviä kohteita. Yleiset kehittämistavoitteet liit-tyvät saavutettavuuden ja sisäisten yhteyksien parantamiseen, toiminnallisen sisällön kehit-tämiseen sekä kulttuuriperinnön ja maiseman arvojen esilletuomiseen.

Itä-Helsingin kulttuuripuisto on sekä viher- ja vesialueiden että rakennetun ympäristön muodostama teemallinen kokonaisuus. Alue on jatkuvassa muutoksessa: uutta rakentamis-ta on tulossa niin kulttuuripuistokokonaisuuden sisälle kuin sen lähituntumaan. Itä-Helsin-gin kulttuuripuistolle muutokset avaavat ennen kaikkea mahdollisuuksia. Tavoitteena on kehittää aluetta kokonaisuutena sen arvojen ja ominaispiirteiden kautta yhteistyössä asuk-kaiden, alueella toimijoiden sekä kaupungin eri hallintokuntien kanssa.

Asiasanat
HELSINKI, ITÄ-HELSINKI, VIHERSORMI, MAISEMA, KULTTUURIPERINTÖ,
KARTANOKULTTUURI, HUVILAKULTTUURI, TEEMAREITTI

Sarjassa aikaisemmin julkaistu:

- 2011:1 Suomenlinnan suurmaisema –
Nykyinen ja tuleva maankäyttö
- 2011:2 Kallahdenniemen
rakentamistapaohjeet
- 2011:3 Vartiosaaren maisemaselvitys
- 2011:4 Korkea rakentaminen Helsingissä
- 2011:5 Vallila, kortteli 534, tontit 11, 12
ja 13 – Rakentamistapaohje ja
valaistusperiaatteet
- 2011:6 Maisema-analyysi – Maisema-
analyysin teoria
- 2011:7 Lights Over Kruunuvuorenranta
-kilpailuohjelma
- 2011:8 Hernesaaren osayleiskaava

ISSN 1235-4104

